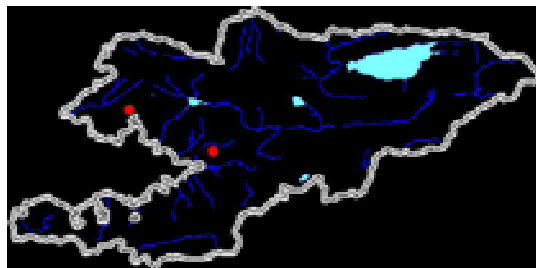

Коржинский алмуруту

Pyrus korshinskyi Litv

Роза гүлдүүлөрдөн - Rosaceae Juss. - Розоцветные

Статусу: VU. Кыргыз Республикасынын аймагында өскөн үч түрдүн бири. Көп белгисиз таксон. Батыш Тяньшанда сейрек кездешкен эндем. Селекцияда түштүктөгү кургакчылыкка чыдамдуу, мол түшүмдүү алмурут сортторун чыгарууда өтө баалуу генофонд.

Мүнөздөмө. Жайылган шар сымал же шагы созулган, бийиктиги 10-12 м ге чейин жеткен дарак. Бутагы күңүрт-күрөң, жаш бутакчасы вегетациянын биринчи жарымында түктүү, кийинчерээк начар түктүү же түксүз. Жалбырактары ланцеттей, узунча-ланцеттей же тилкелүү, узундугу – 5-10 см, тегинен эң кеңири жазы, жээктери араа сымал тишчелүү. Гүлдөрүнүн диаметри 2-2,5 см, ак, желекчелери узунча-жумуру, кыска тырмактуу. Мөмөсү – жазы алмурут, жашылгыч-сары, ширелүү, даамы бир аз тилди куруштурат.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Алмуруттун чыгышазиялык топторуна же алардын гибриддерине таандык, аларга кыска тыныгуу мезгили, кышкы суукка чыдамсыз, козукарын илдеттерине, кургакчылыкка туруктуулугу мүнөздүү. Уругу аркылуу жана тамыр көчөттөрү менен көбөйөт. Жалбырактары апрелдин экинчи жана үчүнчү жарымында ачылат. Табигый шарттарда май айында гүлдөп, август-сентябрда мөмөлөйт. Жалбырак түшүүсү сентябрдын аягынан башталып, кыш түшкөнгө чейин бүтпөйт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Батыш Тяньшань, Памир-Алай (Тажикстан, Өзбекстан). Кыргызстанда – Чаткал жана Фергана кырка тоолорунда.

Өсүү шарттары. Кургак шагыл-таштуу жана майда топурактуу беттерде, кургак сайлардын жээгинде, төмөнкү жана ортоңку тоо алкактарында, деңиз деңгээлинен 1200-1700 м бийиктик аралыгында өсөт.

Саны. Көп эмес, бирин-серин кездешет.

Чектөөчү факторлор. Мөмөлөгөн дарактардын кыйылышы. Уругу аркылуу көбөйүүнүн жоктугу.

Өстүрүү. КР УИАнын ботаникалык багынын дендрарий коругунда 1954-жылы Фергана кырка тоосундагы Чарвак айылынын четинен жыйналган уруктан өстүрүлгөн. Жетилген дарактары кышка чыдамдуулугу канааттандырылык.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Министрлер Советинин токтомунун негизинде республикада 1975-жылдан бери корукка алынган. Кыргыз ССРинин Кызыл китебинде (1985) катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Түрдүн абалын жана санын көзөмөлдөп, бардык учураган даанасын корукка алуу зарыл.

Груша Коржинского

Pyrus korshinskyi Litv

Статус: VU. Один из трех видов произрастающих на территории Кыргызской Республики. Таксон малоизвестен. Узколокальный эндемик Западного Тянь-Шаня. Ценный генофонд для селекции засухоустойчивых южных высокоурожайных сортов груш.

Описание. Дерево с шаровидно-раскидистой или вытянутой кроной до 10 - 12 м высоты. Побеги темно-коричневые, молодые, в первой половине вегетации опушенные, затем почти голые или голые. Листья ланцетные, удлинненно-ланцетные или языковидные, 5-10 см длины, с наибольшей шириной в нижней части, по краю городчато-пильчатые. Цветки 2-2,5 см в диаметре, белые, лепестки удлинненно-овальные с коротким ноготком. Плоды широко-грушевидные, зеленовато-желтые, сочные, слегка вяжущие на вкус.

Особенности биологии. Относится к группе восточноазиатских груш или к их гибридам, для которых характерны короткий период покоя, слабая зимостойкость, высокая устойчивость к грибным заболеваниям и засухоустойчивость. Размножается семенами и корневой порослью. Листья разворачиваются во второй и третьей декаде IV. В естественных условиях цветет в V, плодоносит в конце VIII - IX. Листопад начинается с конца IX и не заканчивается до наступления зимы.

Распространение общее и в стране. Западный Тянь-Шань, Памиро-Алай (Таджикистан, Узбекистан). В Кыргызстане – Чаткальский и Ферганский хребты.

Места произрастания. Сухие щебнистые, щебнисто-каменистые и мелкоземистые склоны, по берегам саев, в нижнем и среднем поясе гор в пределах 1200–1700 м н.у.м.

Численность. Незначительная. Встречается единично.

Лимитирующие факторы. Рубка плодоносящих деревьев. Отсутствие семенного возобновления.

Культивирование. В дендрарии – заповеднике Ботанического сада НАН КР выращивается из семян, собранных в окрестностях с. Чарвак, на Ферганском хребте в 1954 г. Взрослые экземпляры переносят зиму удовлетворительно.

Меры охраны существующие. На территории республики охраняется с 1975 г. в соответствии с постановлением Совета Министров Киргизской ССР. Внесена в Красную книгу Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Установить строгий контроль за численностью и состоянием вида. Все экземпляры взять под охрану.

Источники: 24, 55, 56.

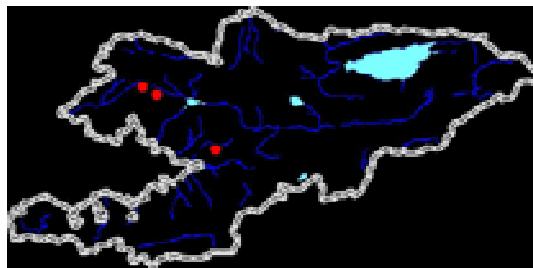
Korzhinski's Pear

Pyrus korshinskyi Litv

Status: VU. It is narrow-spreaded little-known species endemic for West Tien Shan and Northern Alai-Pamirs, one of three Kyrgyz congeners. Single individuals occur in Chatkal and Fergana Mountain Ranges at dry metal, silty-soil and stony slopes, in bottom of dry gorges in low- and mid-montane belts, at 1,200–1,700 m above sea level. It is valuable species for genetic fund and for the selection of pear drought-resisting cultivars. Period of flowering: May, fruiting is in August – September, reproduction is by seeds and root-layers. Number in nature is insignificant. Limiting factors: felling of trees, absence of generative reproduction. *P. korshinskyi* is cultivating in Bishkek Botanical garden and is included in the list of endangered and protected species in 1975 by special Governmental Decree of Kyrgyz SSR. It is necessary to estimate a number and area, to organise the monitoring for population and habitats, and to protect all trees found.

Кызыл жалбырактуу алма

Malus niedzwetzkyana Dieck

Роза гүлдүүлөрдөн - Rosaceae Juss. - Розоцветные

Статусу: VU. Өтө сейрек кездешкен, жоголуп жана саны азайып бара жаткан эндем түр. Селекция үчүн баалуу түр.

Мүнөздөмө. Жаратылышта бийиктиги 4-7 м ге чейин жеткен дарак. Көп жылдык сабагынын кабыгы кызыл-күрөң, бир жылдыктары – чымкый күрөң-кызыл. Жалбырактары калың, тыгыз, күңүрт-жашыл, узундугу – 7-10 см, кызгылт темгилдүү. Гүлдөрү ачык-кызгылтым, диаметри – 3-5 см. Мөмөсү анча чоң эмес, шар сымал, көгүлтүр кызыл. Жемиши – чымкый кызыл. Уругу күңүрт-күрөң, күрөң-кызыл темгилдүү. Чаткал кырка тоосунда өскөн дарактарынын мөмөсүнүн кабыгы катуу, жыгачтанган сымал.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Уругу менен жана тамыр көчөттөрү аркылуу көбөйөт. Марттын үчүнчү декадасында жалбырактары ачылып, апрелдин аягында, майдын башында гүлдөйт, август-сентябрда мөмөлөйт. Вегетациясы октябрдын биринчи декадасында бүтөт. Кышкы суукка чыдамдуу.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Батыш Тяньшань (Казакстан, Өзбекстан, Кыргызстан), Батыш Кытай (Синдзяң). Машат тоосунан аныкталган (Сырдарыя Каратоо кыркасы). Кыргызстанда – Чаткал, Узун-Акмат жана Фергана (түштүк чыгыш бөлүгү) тоо кыркалары.

Өсүү шарттары. Жаңгак-жемиш токой алкагындагы капчыгайлардын суу боюнда жана тоо этектеринин беттери.

Саны. Бирин-серин кездешет.

Чектөөчү факторлор. Чарбалык иштердин күчөшү. Жайыттарды ченемсиз пайдалануунун натыйжасында топурак-кыртыштын тапталуусунан өсүмдүк жабыркайт. Мөмөсүн жаныбарлар колдонгондуктан, уругу менен көбөйүүсү жокко эсе. Кыргыз жана Сиверс алмасы менен чогуу өссө, анын гүлдөрү аралаш чаңдашып, нукура уруктуу өсүмдүктөрдүн саны азайууда.

Өстүрүү. Казакстанда бул алма «Кулджинка» деген ат менен кеңири өстүрүлөт. Ташкент, Алматы, Дүйшөмбү, Москва шаарларынын ботаникалык бактарында жапайы өсүмдүктөр өстүрүлөт. Кыргыз республикасынын УИАнын ботаникалык багынын шартында 22 жылдык өсүмдүк 7 м бийиктикке жеткен.

Уюштурулган коргоо аракеттери. 1985 жылы Кыргыз ССРинин Кызыл китебинде катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Афлатун жана Кара-Суу сууларынын капчыгайында, Ак-Терек-Гава капчыгайында, Кара-Алма суусунун капчыгайында өскөн өсүмдүктөрдү корукка алуу керек. Түр табигый кездешкен жерлерден алынган уругунан генетикалык жактан баалуу көчөттөрдү өстүрүү үчүн питомник уюштуруу зарыл.

Яблоня Недзвецкого*Malus niedzwetzkyana* Dieck

Статус: VU. Очень редкий, эндемичный, исчезающий вид, с незначительной численностью. Ценный вид для селекции.

Описание. В природе деревья до 4 - 7 м высоты. Кора многолетних ветвей красно-бурая, однолетних – тёмно-пурпуровая. Листья плотные, тёмно-зелёные, 7 - 10 см длины с красноватым оттенком. Цветки ярко-пурпурные 3 - 5 см в диаметре. Плоды некрупные, шаровидные, фиолетово-красные мякоть розовато-пурпуровая. Семена темно-коричневые с малиновым оттенком. У растений с Чаткальского хребта кожица плодов частично опробковевшая.

Особенности биологии. Размножается семенами и корневой порослью. Листья разворачиваются в третьей декаде III. Цветёт в конце IV – начале V, плодоносит в VIII – IX. Вегетацию заканчивает в первой декаде X. Весьма зимостойка.

Распространение общее и в стране. Западный Тянь-Шань (Казахстан, Узбекистан, Кыргызстан), Западный Китай (Синьдзянь). Описан с горы Машат (хребет Сырдарьинский Каратау). В Кыргызстане – Чаткальский, Узун-Ахматский и Ферганский (юго-восточная часть) хребты.

Места произрастания. В поясе ореховоплодовых лесов по днищам ущелий и в нижних частях склонов.

Численность. Встречается единично.

Лимитирующие факторы. Усиленная хозяйственная деятельность. Растения плохо переносят уплотнение почвы при выпасе скота. Плоды поедают животные, прекращая семенное возобновление. При совместном произрастании с яблоней киргизов и Сиверса цветки её переопыляются и снижается численность семенных растений.

Культивирование. Широко культивируется в Казахстане под названием «Кульджинка». Дикорастущие растения культивируются в ботанических садах Ташкента, Алма - Аты, Душанбе, Москвы. В ботаническом саду НАН КР в 22-летнем возрасте достигла 7 м высоты.

Меры охраны существующие. Внесена в Красную книгу Киргизской ССР (1985г.).

Меры охраны рекомендуемые. Растения, произрастающие в ущельях рек Афлатун и Кара-Суу, в урочище Ак-Терек-Гава, ущелье р. Кара-Алма, взять на учет. Организовать питомник для выращивания генетического посадочного материала из семян, собранных в дикорастущих насаждениях вида.

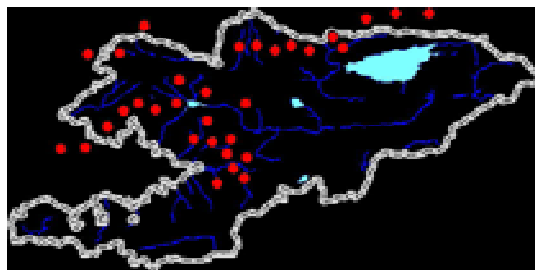
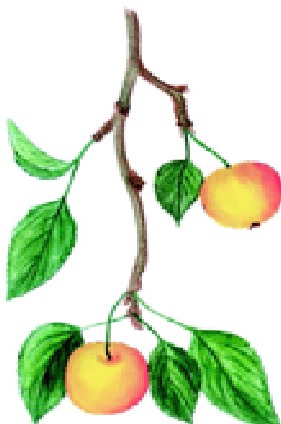
Источники: 8, 14, 22, 25, 56, 61.

Niedzwetzki's Apple-tree*Malus niedzwetzkyana* Dieck

Status: VU. This relic species is endemic for Tien Shan, one of three Kyrgyz congeners. It was described from Mashat Mountain (Syrdar Karatau Mountain Range), and is known in Western Tien-Shan and Xinjiang; in Kyrgyzstan it is spreaded in Chatkal, Uzun-Akhmat Mountain Ranges and in south-eastern part of Fergana Mountain Range. Single individuals sparsely occur in walnut and fruit forest zone. Period of flowering: end of April – beginning of May, fruiting in August – September; reproduction is both generative (by seeds) and vegetative (by root-layers). It is valuable species for genetic fund and for the selection and breeding of apple cultivars; the species is widely spreaded in a culture. Limiting factors: economic activity in habitats (plants are weakly resistant for soil compression caused by pasturage), absence of generative reproduction caused by the fruits' eating by animals, the degeneration owing to the cross-pollination when the species sprouting amongst Sievers' apple-trees. The species is included into Red Data Book of the Republic in 1985. Trees in Aflatun, Kara-Suu and Kara-Alma Ravines and in Ak-Terek-Gava localities should be especially protected. The organisation of special arboretum is need for plants received from natural seeds pure in genetics.

Кызыл алма

Malus sieversii (Ledeb.) M. Roem. (*hissarica* S. Kudr., *kirghisorum* Al. Theod. et Fed., *jusepczuki* Vass.)

Роза гүлдүүлөрдөн - Rosaceae Juss. - Розоцветные

Статусу: Категориясы LC. [61, 21 ж.б.]. Кыргызстандын флорасынан Эл аралык Кызыл китепке киргизилген жападан жалгыз түр (IUCN RLTS, категориясы VU B1+2c) [87].

Мүнөздөмө. Бийиктиги 3-5 м ге чейин жеткен, чакан мажаралуу дарак. Бутагынын кабыгы кызыл-күрөң, же боз, катмарланган. Жалбырактары калың же ичке, тыгыз, узундугу 10 см ге чейин. Гүлдөрү 2-5 сандагы топ гүлдө, ачык-кызгылтым, диаметри 5,5-6,0 см. Мөмөсү (алмасы) 2-3-төн, шар сымал же жалпайган шар сымал, диаметри 3-7 см, жашыл же саргыч, көпчүлүк учурда кочкул кызыл капталдуу, кычкылыраак-таттуу, кургагыраак даамдуу.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Апрельдин аягынан майдын башына чейин гүлдөйт, июль-сентябрда мөмөлөйт. Уругу жана тамыр көчөттөрү аркылуу көбөйөт [61, 55 ж.б.].

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Ортоазия тоолору (Кыргызстан, Түштүк Казакстан, Өзбекстан, Тажикстан), Түндүк Ооганстан, Синдзяң жана Тарбагатай тоо кыркасы [61, 81, 23, 35, 20, 18]. Кыргызстанда - Кыргыз (түндүк беттери), Талас (батыш бөлүгү) [35], Суусамыртоо (түштүк беттери), Кабактоо [61], Чаткал, Узунакмат, Атойнок, Фергана тоо кыркалары, Чаткал, Кичи жана Чоңкемин сууларынын бассейни [20]; Алайдын түндүк-чыгыш жагындагы Турук капчыгайы [61].

Өсүү шарттары. Түнт токойлор алкагында, капчыгайлардын ойдуңунда жана беттеринде, деңиз деңгээлинен 1200-дөн 2400 м ге чейинки бийиктиктерде [61, 81, 23, 18].

Саны. Дарактары жалгыздан жана анча көп эмес топ-топ болуп, Кыргызстандын бардык территорияларындагы ареалында өсөт. Республиканын токой чарбачылыгынын карамагындагы алма токойлорунун негизги дарагы Кызыл алма болуп саналып, 2000 жылы алар 16,7 миң га аянтты ээлеген [21].

Чектөөчү факторлор. Адамдын чарбалык аракеттери жана жайыттарды ченемсиз пайдаланып мал жайуу. Кээбир өскөн жерлерде дарактары отунга кыйылып, мезгил-мезгили менен зыянкеч курт-кумурскалардан жабыркайт [35].

Өстүрүү. Орто Азияда жана мурдагы СССРдин өлкөлөрүндө кеңири өстүрүлөт (түндүктө Москва жана Калининградка чейин [35]), Кыргызстанда кээде жергиликтүү калк өзүнүн чакан үй алдындагы аянттарда өстүрөт. Кыргыз Республикасынын УИАнын Ботаникалык багында 1953 жылдан бери өстүрүлөт [55].

Уюштурулган коргоо аракеттери. 1994 жылы IUCN RLTS-га киргизилген [87], 1981 жылы Казакстандын Кызыл китебине киргизилген [23]. Бир нече аймактар Батыш Тяньшандын коргоого алынган территорияларына таандык келет [18, 35] (Кыргызстанда – Падыша-Ата, Сары-Челек жана Беш-Арал коруктарында жана Дашман, Узунакмат, Ийрисуу ж.б. заказниктеринде).

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Негизги кездешкен ареалында иликтөө жүргүзүп, дарактарын кыйып-жоготсо, ЖКЭБтин коругу алдындагы түр катары штрафтын өлчөмүн көбөйтүү керек.

Яблоня Сиверса

Malus sieversii (Ledeb.) M. Roem. (*hissarica* S. Kudr.,
kirghisorum Al. Theod. et Fed., *jusepczuki* Vass.)

Статус: Категория LC. Горно-среднеазиатский полиморфный вид, ценный элемент генофонда, одна из второстепенных лесообразующих и плодовых пород [61, 21 и др.]. Единственный из видов флоры Кыргызстана, который включён в Международную Красную книгу (IUCN RLTS, категория VU B1+2c) [87].

Описание. Деревья до 3–5 м высоты, с компактной кроной. Ветви с красновато-бурой корой, или с серой, отслаивающейся. Побеги светлее, чем у *M. niedzwetzkyana*. Листья от плотных до тонких, длиной до 10 см. Цветки по 2–5 в соцветии, бледнорозовые, 5,5–6,0 см в диаметре. Яблоки по 2–3, сплюснуто-шаровидные, диаметром 3–7 см, зелёные или желтоватые, часто с пурпурным румянцем. сладковато-кислые, суховатые.

Особенности биологии. Цветёт в конце IV – начале V, плодоносит в VII–IX. Размножается семенами и корневой порослью. Вид обычно слаборослый, но зимостоек и сравнительно неприхотлив [61, 55 и др.].

Распространение общее и в стране. Горы Средней Азии (Кыргызстан, Южный Казахстан, Узбекистан, Таджикистан), Северный Афганистан, Сынцзян и хребет Тарбагатай [61, 81, 23, 35, 20, 18]. В Кыргызстане – хребты Киргизский (северный склон), Таласский (запад) [35], Суусамыр-Тоо (южный склон), Кавак-Тоо [61], Чаткальский, Узун-Ахматский, Атойнокский, Ферганский, бассейны рек Чаткал, Кичи- и Чон-Кемин [20]; на Алайском, кроме урочища Турук [61], и Туркестанском хребтах отсутствует.

Места произрастания. В поясе чернолесья, по днищам и склонам ущелий, на высотах от 900 (в Кыргызстане обычно от 1200) до 2400 м н. у. м. [61, 81, 23, 18].

Численность. Деревья встречается как отдельно, так и сравнительно большими группами в лесных массивах, почти на всем ареале вида на территории Кыргызстана. Находящиеся в ведении органов лесного хозяйства Республики массивы яблоневых лесов, в которых основной породой является яблоня Сиверса, по оценкам на 2000 год имеют площадь около 16,7 тыс. га [21].

Лимитирующие факторы. Хозяйственная деятельность, чрезмерный выпас скота. В ряде мест произрастания деревья вырубаются на топливо, периодически сильно поражается вредными насекомыми [35].

Культивирование. Широко культивируется в Средней Азии и в странах бывшего СССР (на север до Москвы и Калининграда [35]), в Кыргызстане иногда выращивается местными жителями на приусадебных участках. В Ботаническом саду НАН КР культивируется с 1953 года из семян, плодоносить начали в 8 лет [55].

Меры охраны существующие. Вид занесён в IUCN RLTS в 1994 году [87], как уязвимый в глобальном масштабе, а также в Красную книгу Казахстана в 1981 году как сокращающийся в численности [23]. Ряд мест произрастания находится на охраняемых территориях в Западном Тянь-Шане [18, 35] (в Кыргызстане – в заповедниках Падыша-Атинском, Сары-Челекском и Беш-Аральском, а также в заказниках Дашманском, Узун-Ахматском, Ийрисуйском и др.).

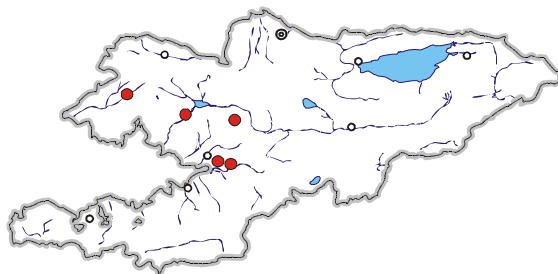
Меры охраны рекомендуемые. Взять под контроль маргинальные популяции (на хребтах Суусамыр-Тоо, Кавак-Тоо, Алайском), увеличить размер штрафов за уничтожение деревьев, как объектов, находящихся под охраной МСОП.

Sievers's Apple-tree

Malus sieversii (Ledeb.) M. Roem. (*hissarica* S. Kudr.,
kirghisorum Al. Theod. et Fed., *jusepczuki* Vass.)

Status: LC. This species is polymorph and spreaded mainly in Middle Asia mountains, valuable food-plant for apple selection. It is only one species from the flora of Kyrgyzstan which is listed in IUCN RLTS (category VU B1+2c). Area of the species in the country includes Alexander (western part of northern macroslope), Talas (western part), Suusamyr-Too (southern slope), Uzun-Akhmat, Chatkal, Atoinok, Fergana and Alai (north-eastern part) Mountain Ranges, and basins of Chatkal, Kichi-Kemin and Chon-Kemin Rivers. Trees occur individually and by groups in forest belt at 1,200–2,400 m above sea level. Period of flowering: end of April – beginning of May, fruiting in July – September, propagation is both generative and vegetative. Apple forests in Kyrgyzstan (*M. sieversii* is the main component) are under a managing of forest governmental authorities and occupy about 16,700 ha. Limiting factors: economic activity in inhabits, felling (firewood-cutting), fruit collecting by people and eating by animals, excessive pasturage; hybridization factor for genetic pureness is unstudied. However at present this species is not endangered in the country. The species is widely cultivated in world arboretums, in Bishkek Botanical garden – since 1953. Special monitoring for some small isolated marginal natural populations is offered to protect this species, as well monitoring and explanatory work for people and fines for illegal felling.

Кнорринг долоносу *Crataegus knorringiana* Pojark

Роза гүлдүүлөрдөн - Rosaceae Juss. - **Розоцветные**

Статусу: VU. Чектелген кууш эндем түр.

Мүнөздөмө. Бийиктиги 5-6 м ге жеткен дарак. Жалбырактары ичке эллипстей, жумуртка же калакча сымал. Мөмөсү сары, майда, данекчелери беш терең чуңкурлуу. Бул өсүмдүктүн курамында тритерпендер аныкталган.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Табигый шартта апрелдин аягы – майдын башында гүлдөйт. Мөмөсү сентябрда бышып жетилип, октябрда вегетациясы аяктайт. Уругунан көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кыргызстан: Чычкан дарыясынын өзөнү, Чаткал, Фергана, Алай тоо кыркалары.

Өсүү шарттары. Дарак-бадалдардын арасында, суулардын өзөнүндө, таштуу жана майда топурактуу төмөнкү жана ортоңку алкактардагы тоо беттеринде кездешет.

Саны. Анча көп эмес. Бирин-серин өсөт.

Чектөөчү факторлор. Өсүмдүк өскөн территорияларды чарбачылык жактан өздөштүрүү. Жергиликтүү калк отун катары пайдаланат. Калыптанып өсүшү өтө начар.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. 1985-жылдан бери Кыргыз ССРинин Кызыл китебинде катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Тоскоолата жана Каралма токой чарбаларында сакталып калган өсүмдүктөрдүн эсебин алып, аларды кыйуудан, жаш көчөттөрүн мал оттотуудан сактоо зарыл.

Боярышник Кнорринг*Crataegus knorringiana* Pojark

Статус: VU. Узкоэндемичный вид.

Описание. Дерево до 5 - 6 м высоты. Листья узкоэллиптические или яйцевидные, слаболопастные. Плоды жёлтые, мелкие, с пятью сильно ямчатыми косточками. В растении выявлены тритерпены.

Особенности биологии. Цветет в конце IV- начале V. Плоды созревают в IX. Вегетацию заканчивает в X. Размножение семенное.

Распространение общее и в стране. Кыргызстан: долина р. Чичкан, Чаткальский, Ферганский, Алайский хребты.

Места произрастания. Среди древесно-кустарниковой растительности в долинах рек, на каменистых и мелкоземистых склонах в нижнем и среднем поясах гор.

Численность. Незначительна. Растет единичными экземплярами.

Лимитирующие факторы. Хозяйственное освоение территории произрастания. Используется населением на топливо. Очень слабо возобновляется.

Культивирование. Сведений нет

Меры охраны существующие. Внесен в Красную книгу Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. В Тоскоул-Атинском и Кара-Алминском лесхозах все оставшиеся растения охранять от порубок и потрав молодых растений скотом.

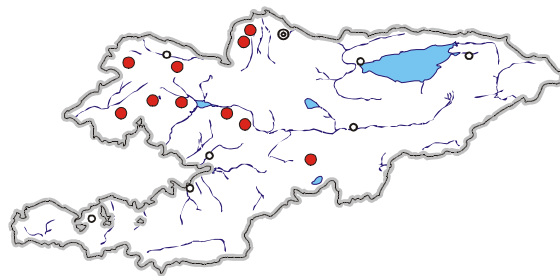
Источники: 15, 24, 55.

Knorring's Haw-tree*Crataegus knorringiana* Pojark

Status: VU. This narrow-spreaded insufficiently studied species is endemic for Kyrgyzstan and is known in Chychkan Ravine, Chatkal, Fergana and Alai Mountains. It occurs by single individuals (trees up to 5–6 m of height) on stony and silty-soil slopes and in river valleys with trees and shrubs, in low- and mid-montane belts; number is insignificant. Period of flowering: end of April – beginning of May, fruiting in September, propagation is generative but reproduction is observed very seldom. Limiting factors: weak propagation, economic activity in inhabits, felling (firewood-cutting by local people). This species has a food value, there are also triterpenes revealed in plants; it is cultivating in Bishkek Botanical garden since 1958, but propagation by seeds is not registered. The species is included into Red Book of the country in 1985. It is necessary to check all individuals and to organise full protection for the species in Toskaul-Ata and Kara-Alma Forestries.

Персия алма-четини

Sorbus persica Hedl

Роза гүлдүүлөрдөн - Rosaceae Juss. - **Розоцветные**

Статусу: VU. Декоративдүү эндем түр.

Мүнөздөмө. Бийиктиги 5 м ге чейин жеткен дарак. Бир жылдык өркүндөрү кызгылтым-бозомук, түксүз же сейрек түктүү. Жалбырактары жөнөкөй эллипстей же узунча-ланцеттүү, узундугу – 5-8 см, туурасы – 4-6 см, анча терең эмес айчыктуу, калың, үстү жагы жылаңач, асты ак кийиздей түктүү, гүл тобу аз гүлдүү. Гүл сабы гүлдөгөн маалда ак кийиздей түктүү (булалуу), кийинчерээк жылаңачтанат. Желекчелери ак, түп жагына карай кууш. Мөмөсү шар сымал же сүйрү, саргыч-кызыл көгүлтүр мом катмарлуу.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Изилденбеген.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Түндүк Иран, Түркмөнстан (Борбордук Копетдаг), Памир-Алай жана Батыш Тяньшань (Казакстан, Өзбекстан, Кыргызстан жана Тажикстан). Кыргызстанда: Талас, Кыргыз, Узун-Акмат, Фергана, Көкийримтоо жана Чыгыш Акшыйрак тоо кыркаларында кездешет. Кээбир жерлерде анын жакын аралыктарда өскөнүн гербарий чогултуудан божомолдосо болот.

Өсүү шарттары. Капчыгайлардын ичинде учурайт.

Саны. Өтө чектелген, жалгыздан учурайт.

Чектөөчү факторлор. Элдик кол өнөрчүлүккө массалык түрдө кыюу. Начар калыбына келүүсү.

Өстүрүү. 1967-жылдан бери Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер академиясынын Ботаникалык багында өстүрүлүп келет. Өсүмдүктүн өсүшү өтө начар. Гүл байлабайт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Министрлер Советинин токтомунун негизинде 1975-жылдан бери мамлекеттик коргоого алынган. Кыргыз ССРинин Кызыл китебинде (1985) катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Түрдүн азыркы кездеги абалын аныктоо. Сакталып калган экземплярларын каттоого алып, Көкарт суусунун агымынын ортоңку нугунда (Тогузтороо району) ботаникалык заказник уюштурса, персия алма-четининен башка дагы сейрек кездешүүчү түрлөр коргоого алынат.

Рябина персидская*Sorbus persica* Hedl

Статус: VU. Эндемичный, декоративный вид.

Описание. Дерево до 5 м высоты. Однолетние побеги красновато-бурые, голые или слабоопушенные. Листья простые эллиптические или продолговато-эллиптические, 5-8 см длины, 4 - 6 см ширины неглубоколопастные, кожистые, сверху голые, снизу беловойлочные, соцветия малоцветковые. Цветоножки во время цветения беловойлочные, позже оголяющиеся. Лепестки белые, суженные к основанию. Плоды шаровидные или продолговатые, оранжево-красные с сизоватым налетом.

Особенности биологии. Не изучены.

Распространение общее и в стране. Северный Иран, Туркмения (Центральный Копет-Даг), Памиро-Алай и Западный Тянь-Шань (Казахстан, Узбекистан, Кыргызстан и Таджикистан). В Кыргызстане: хребты Таласский, Киргизский, Узун-Ахматский, Ферганский, Кокийирим и Ак-Шийрак-Западный. В ряде мест произрастания в недавнее время можно судить только по гербариям.

Места произрастания. По ущельям.

Численность. Ограниченная, встречается единичными экземплярами.

Лимитирующие факторы. Массовая порубка на поделки народного промысла. Слабое возобновление.

Культивирование. В Ботаническом саду НАН Кыргызской Республики культивируется с 1967 года. Растения весьма угнетены в росте, не цветут.

Меры охраны существующие. Вид принята под государственную охрану в соответствии с постановлением Совета Министров Киргизской ССР в 1975 г. Внесена в Красную книгу Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Выяснить современное состояние вида. Взять на учет и повсеместно охранять сохранившиеся экземпляры. В среднем течении р. Кёгарт Тогуз-Тороузского района организовать ботанический заказник, где наряду с рябиной персидской получают защиту и другие редкие виды.

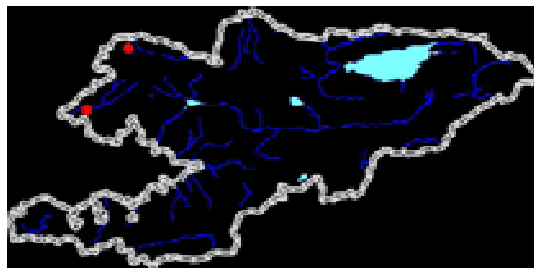
Источники: 56.

Persian Rowan*Sorbus persica* Hedl

Status: VU. It is narrow-spreaded endemic species with reducing area and number. Single individuals occur in ravines in Fergana, Uzun-Akhmat, Talas, Alexander, Kokerim-Too and Ak-Shyirak-Western Mountain Ranges. At present it is known from many localities by herbarium samples only. Period of flowering: May, fruiting in September; propagation is generative but reproduction is very limited. This ornamental tree is cultivating in Bishkek Botanical garden since 1967 but no flowering. Limiting factors: weak propagation and mass felling (for hand-made articles of decorative art). The species is included into Red Book of the country in 1985. It is necessary to check the current state of populations this species, to protect all registered specimens and to create special botanical wildlife area in middle part of Kugart River gorge (Toguz-Toroo District).

Петунников бадамы

Amygdalus petunnikowii Litv.

Роза гүлдүүлөрдөн - Rosaceae Juss. - **Розоцветные**

Статусу: VU. Жер Ортолук деңизинен Азиянын борборуна чейин өскөн тукумдун 40 түрүнүн бири. Реликт, аз санда кездешкен эндем түр.

Мүнөздөмө. Бийиктиги 1 м ге чейин жеткен бадал. Бутактары түксүз, тикенеге жок. Жалбырактарынын узундугу 2-3 см, туурасы 3-5 (10) мм, ичке ланцеттей, теги учтуу шынаадай, кыска жалбырак саптуу. Гүлдөрү мала кызыл, кыска гүл саптуу. Мөмөсү тегиз эмес капталдуу, теги кыйшык имерилген, жыш түктүү сары мөмө коргондуу, данегинин сырты тор-тилкелүү.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Апрельдин орто ченинде гүлдөйт. Мөмөлөрү сентябрда бышат. Вегетациясы сентябрдын аягы – октябрдын башында аяктайт. Уругу аркылуу көбөйөт. Табигый шартта өзүнөн-өзү өсүп чыгуусу жокко эсе.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Батыш Тяньшань (Казакстан, Өзбекстан). Кыргызстанда – Чаткал тоо кыркасы (Чаткал дарыясынын бассейни) жана Талас тоо кыркасы (батыш бөлүгү).

Өсүү шарттары. Дарактуу жана бадалдуу өсүмдүктүүлүк алкактардын түндүк шагылдуу капталдары.

Саны. Маалымат жок.

Чектөөчү факторлор. Түр өскөн аймактарда малды чексиз жаюу.

Өстүрүү. 1965-жылдан бери Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер академиясынын Ботаникалык багында өстүрүлүп келет. Вегетациясы апрелдин биринчи жарымында башталат. Апрельдин орто ченинде гүлдөп, мөмөсү сентябрдын аягында бышып жетилет. Кыштан негизинен жабыркоосуз чыгат, бирок өтө ызгаардуу температуралуу кыштарда кээбир экземплярлары солуп калат.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССР Министрлер Советинин токтомунун негизинде 1975-жылдан бери мамлекеттик коргоого алынган түрлөрүнүн тизмесине киргизилген. Кыргыз ССРинин Кызыл китебинде (1985) катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Түр максималдуу учураган аянттарда: Чаткал тоо кыркасынын Чаткал дарыясынын боюнда, Талас тоо кыркасынын батыш бөлүгүндө ботаникалык заказниктерди уюштуруу; ботаника багына интродукциялоо зарыл.

Миндаль Петунникова*Amygdalus petunnikowii* Litv.

Статус: VU. Один из 40 видов произрастающих от Средиземноморья до центра Азии. Реликтовый узкоэндемичный вид.

Описание. Кустарник до 1 м высоты. Ветви голые, лишённые колючек листья. 2 - 3 см длины и 3 - 5 (10) мм ширины, узколанцетные с остроклиновидным основанием, короткочерешковые. Цветки розовые на коротких цветоножках. Плоды неравнобокие, при основании косооттянутые, с густоопушённым, рыжеватым околоплодником, косточка на поверхности седчато-бороздчатая.

Особенности биологии. Цветет в середине IV. Плоды созревают в IX. Vegetацию заканчивает в конце IX - начале X. Размножение семенное. В естественных условиях самосев почти отсутствует.

Распространение общее и в стране. Западный Тянь-Шань (Казахстан, Узбекистан). В Кыргызстане – Чаткальский (бассейн р. Чаткал) и Таласский (западная часть) хребты.

Места произрастания. Северные щебнистые склоны в поясе древесной и кустарниковой растительности.

Численность. Сведения отсутствуют.

Лимитирующие факторы. Чрезмерная пастьба скота в местах произрастания вида.

Культивирование. В Ботаническом саду НАН Киргизской Республики культивируется с 1965 г. Начинает вегетировать в первой половине IV. Цветет в середине IV, плоды созревают в конце IX. Зимует обычно без повреждений, в годы с резкими перепадами зимних температур часть растений гибнет.

Меры охраны существующие. Включён в список видов, охраняемых государством, утвержденный Советом Министров Кыргызской ССР в 1975 г. Внесен в Красную книгу Кыргызской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Организация ботанических заказников в местах с большей концентрацией вида: в Чаткальском хребте, в бассейне р. Чаткал и в западной части Таласского хребта; интродукция в ботаническом саду.

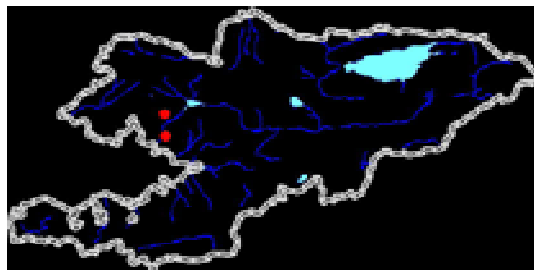
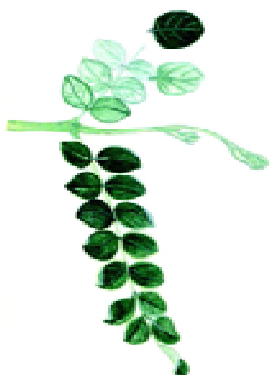
Источники: 55, 56.

Petunnikov's Almond*Amygdalus petunnikowii* Litv

Status: VU. This narrow-spreaded relic shrub is endemic for West Tien Shan, in Kyrgyzstan it is known in western part of Talas Mountain Range and in the basin of Chatkal River (northern slope of Chatkal Mountain Range). Small groups occur at metal slopes of northern exposition, in zone of the arboreal vegetation and between shrubs. Period of flowering: middle of April, fruiting in September, propagation is generative but reproduction is almost absent in nature. Number is unknown. Limiting factors: weak propagation and excessive cattle-pasturage in inhabits. It is cultivating in Bishkek Botanical garden since 1965 as well in another botanical gardens. This plant is included in the list of endangered and protected species in 1975 by special Governmental Decree of Kyrgyz SSR. There is offered to study the current state of populations, and to create botanical wildlife area in a habitat, for the preservation of the species.

Боз кемпир

Styphnolobium korolkowii (Kochne) Jakovl.
(*Sophora griffithii* Stoks ssp. *korolkowii* Kochne)

Чанактуулардан - Fabaceae Lindl - Бобовые

Статусу: CR. Кыргызстандагы кездешкен тукумдан жалгыз түр.

Мүнөздөмө. Жаш бутактары күмүштөй ак, көп жылдык бутактары боз кабыктуу бадал. Жалбырактары жупсуз канаттай, үстү жагы жашыл, асты ак түктүү, күмүштөй, жумуру жалбырактуу. Гүлдөрү сары, чачы топ гүлгө чогулган. Чанактары төрт кырдуу, алар ичке тегиз эмес канатчалуу.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Май айында гүлдөп, июль-августта уруктайт. Уругу аркылуу көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Негизги экземпляры Разансай капчыгайында, Нарын суусунун боюнда (Батыш Тяньшань) өсөт. Эчкилүү тоонун батыш беттеринде, Карасуу суусунун төмөнкү нугунда, Чаактоо капчыгайында, ошондой эле Нарын суусунун оң жээгинен тартып Күрпсай капчыгайына чейинки жерлерде бирин серин жолугат. Бул түрдүн табигый таралган жерлеринин эң түндүк чеги болуп эсептелет.

Өсүү шарттары. Жапыз тоолордогу таштактуу, аскалуу, эшилме, шагыл жерлер.

Саны. Саны эсепке алынган эмес.

Чектөөчү факторлор. Түрдүн өсүмдүктөрүнүн көпчүлүгү Бишкек-Ош жолун, Күрпсай суу сактагычын курууда, Разансай кыштагын уюштурууда, Эчкилүүтоо кыркасынын батыш жагына авто жолун салуудан жок болуп кеткен.

Өстүрүү. КР УИАнын Ботаникалык багында уругун эккенде жаш көчөттөрү тез эле куурап калат. Топурак менен кошо көчүрүлгөн көчөттөрдөн бирөө өсүп жетилип, гүлдөө мезгилине жетип, мөмө байлаган. Калкаласа кыштайт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Атайын коргоо чаралары иштелип чыккан эмес. Кыргыз ССРинин Кызыл китебинде (1985) катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Сакталып калган өсүмдүктөрүн тийиштүү токой чарбалары көзөмөлгө алыш керек. Эң ири популяциясы кездешкен Разансайда боз кемпирге ботаникалык заказник уюштуруу зарыл.

Софора Королькова

*Styphnolobium korolkowii (Kochne) Jakovl.**(Sophora griffithii Stoks ssp Korolkowii Kochne)*

Статус: CR. Единственный вид рода, который встречается в Кыргызстане.

Описание. Кустарник с серебристо- белыми молодыми ветвями и серой корой на старых побегах. Листья непарноперистые, сверху с зелеными, снизу беловолючными, серебристыми, овальными листочками. Цветки желтые, собраны в кистевидные соцветия. Бобы четырехгранные, по ребрам узкокрылатые с перетяжками.

Особенности биологии. Цветет V, плодоносит VI-VIII. Размножается семенами, вегетативно.

Распространение общее и в стране. Основная часть экземпляров растет в ущелье Разан-Сай и вдоль реки Нарын (Западный Тянь-Шань). Единичные экземпляры встречаются по шлейфу западного склона Эчкили- Тоо у низовья р. Кара-Суу, в ущелье Чаак-Тоо, а также по правому берегу р. Нарын до ущелья Курп-Сай. Это самая северная точка его естественного распространения.

Места произрастания. На пестроцветных склонах низкогорий.

Численность. Учет не проведен.

Лимитирующие факторы. Значительная часть растений уничтожена при сооружении автомагистрали Бишкек-Ош, водохранилища Курп-Сай, создании поселка в Разан-Сае и строительстве автодороги по шлейфу западного склона хребта Эчкили- Тоо.

Культивирование. При посеве семян в Ботаническом саду НАН КР всходы быстро выпадают. Из пересаженных с комом земли растений сохранился один экземпляр, который вступил в фазу цветения. Плоды завязывает. Зимуют при укрытии.

Меры охраны существующие. Специальные меры охраны не разработаны. Занесен в Красную книгу Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Оставшиеся растения взять под охрану соответствующими лесхозами. В Разан-Сае, где имеется самая большая популяция, организовать ботанический заказник с софорой.

Источники: 41, 56.

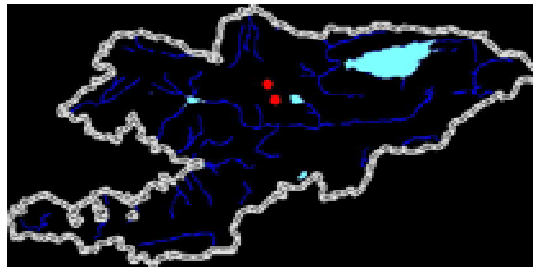
Korolkov's Pagoda-tree

*Styphnolobium korolkowii (Kochne) Jakovl.**(Sophora griffithii Stoks ssp Korolkowii Kochne)*

Status: CR. It is narrow-spreaded endemic species with reducing area and number; the northernmost and only one representative of this ornamental shrub genus in Kyrgyzstan. Area of the species is limited by the middle part of Naryn River basin (Kurpsai, Ryazan-Sai, Tchaak-Too and Kara-Suu localities). These plants populates metal slopes at particoloured and mottled clayey soils in piedmont zone. Period of flowering: May, fruiting in June – August; propagation is both generative and vegetative. Cultivation is problematic: in Bishkek Botanical garden all seedlings were lost, only one specimen from shrubs re-placed together with soil clod was saved and even began a flowering, it hibernates in a shelter. Limiting factors: transformation and destruction of habitats caused by construction of roads, excessive pasturage of a cattle (especially goats). Any special measures for the conservation are absent despite of the species was included into Red Book of the Republic. There are offered to take all survived specimens under a protection by corresponding Forestries and to create special protected area with complex routine of nature conservation in Ryazan-Sai Ravine.

Байбиче чекей

Ammopiptanthus nanus (D. Don) Cheng

Чанактуулардан - Fabaceae Lindl - Бобовые

Статусу: EN. Сейрек кездешкен ареалы үзүк (дизъюнктивдүү) түр. Белгилүү реликт тукумдун эки түрүнүн бири, Кыргызстанда ал тукумдун жалгыз өкүлү.

Мүнөздөмө. Бийиктиги 1,5 м ге жеткен дайыма жашыл бадал. Бутактары салыштырмалуу жоон, ийри-буйру, кабыгы саргыч, жаш өркүндөрү боз түктүү. Жалбырактары жазы эллипстей, кыска саптуу, агыш жыш түктүү. Гүлдөрү сары, жаш бутактардын учунда өөрчүп, жыш чачыктай топ гүлдү түзүшөт. Чанагы сүйрү, түксүз же сейрек түктүү, кабыгынын жиги ичке түктүү.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июнь-июлда гүлдөп, июль-августта мөмөлөйт. Уругу жана вегетативдүү жол менен көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кашкарда (Кытай) жана Кыргызстанда белгилүү (Кабактоо жана Жумгалтоо тоолору, Көкөмерен суусунун бассейни).

Өсүү шарттары. Аска-таштуу, ар башка түстөгү топурактуу тоо беттери.

Саны. Жалгыздан өсөт. 1979-жылдагы эсеп боюнча 15000 даана түбү бар.

Чектөөчү факторлор. Кооздугу жана дарылык касиети элди чогултууга кызыктырып, сел жүрүүнүн, чарбалык иштердин натыйжасында анын саны кескин кыскарып кетип жатат.

Өстүрүү. КР УИАнын Ботаникалык багында бир нече жолу атайлап өстүрүлгөн; уругу күзүндө себилгенде өсүндүсү апрелде пайда болуп, начар өскөн. Кышка өсүмдүктөрү жыгачтанбастан, жазында соолуп калат. Дүңгөлүү топуракта өспөйт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. СССРдин (1975) жана Кыргыз ССРинин кызыл (1985) китептерине киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Миңкуш суусунун өзөнүндө башка эндем жана сейрек кездешүүчү түрлөр менен бирге ботаникалык заказник уюштуруу зарыл.

Аммопиптант карликовый
Ammopiptanthus nanus (D. Don) Cheng

Статус: EN. Редкий вид с дизъюнктивным ареалом. Один из двух известных представителей реликтового рода, в Кыргызстане единственный представитель рода.

Описание. Вечнозелёный кустарник до 1,5 м высоты. Ветви сравнительно толстоватые, извилистые с желтоватой корой, молодые сероопушенные. Листья широкоэллиптические, серебристо-опушенные на коротких черешках. Цветки желтые, собранные на концах веток в густые кисти. Бобы продолговатые, почти голые или редко волосистые, швы тонко опушенные.

Особенности биологии. Цветет в VI-VII, плодоносит в VII-VIII. Размножается семенами и вегетативно.

Распространение общее и в стране. Известен из Кашгарии (Китай) и Кыргызстана (горы Кавак-Тоо и Джумгал-Тоо бассейне реки Кокомерен).

Места произрастания. По склонам пестроцветных толщ.

Численность. Растет одиночно. По данным подсчета 1979 года 15000 экземпляров.

Лимитирующие факторы. Декоративность и лекарственные свойства привлекают сборщиков, часто смывается селевыми потоками, хозяйственная деятельность также сокращает численность.

Культивирование. В Ботаническом саду НАН Кыргызской Республики неоднократно испытывался в культуре; при осеннем посеве всходы появились в IV, росли слабо. В зиму растения уходят не одревесневшими, к весне погибают. Не переносят задержания почвы.

Меры охраны существующие. Включен в красные книги СССР (1975) и Кыргызской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Организовать заказник на реке Минкуш для охраны в комплексе с другими редкими и эндемичными видами.

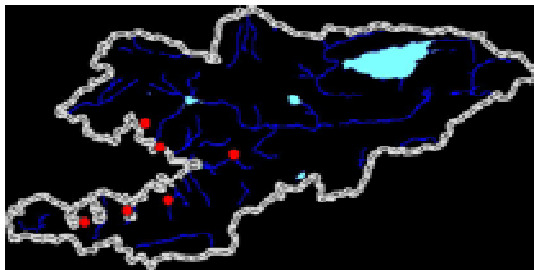
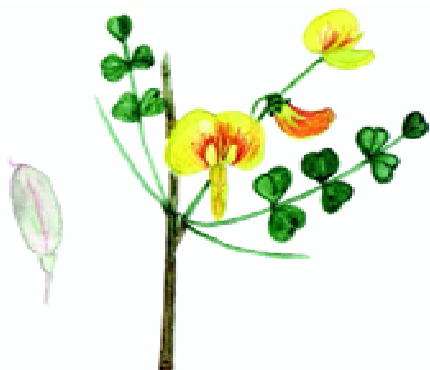
Источники: 22, 24, 56, 61.

Dwarf Ammopiptanth
Ammopiptanthus nanus (D. Don) Cheng

Status: EN. This ornamental evergreen shrub plant is rare species with disjunctive area and only one representative of the genus in Kyrgyzstan, has a value as medicinal plant and the important element of the genetic fund. It is known from Kashgaria (China) and the area limited by Kokomeren River basin (Kavak-Too and Dzhumgal Mountain Ranges). Plants occur on slopes with sod-less soil on particolored bedrocks, in the mid-montane zone. Period of flowering: June – July, fruiting in July – August; propagation is both generative and vegetative. Cultivation is problematic: in Bishkek Botanical garden all seedlings were lost next winter. Number was about 15,000 individuals in 1979; present data are not quantitative. Limiting factors: anthropogenic influence (including collection), and erosion of slopes. This plant is included into Red Books of USSR and Kyrgyzstan and protected in Min-Kush botanical wildlife area. There are offered to expand the territory covered by preservation routine.

Кыска канаттуу ак барсылдак

Colutea brachyptera Sumn

Чанактуулардан - Fabaceae Lindl - Бобовые

Статусу: VU. Сейрек кездешкен, Кыргызстанда өскөн тукумдун үч түрүнүн бири.

Мүнөздөмө. Бийиктиги 1 м ге жеткен жалбырагы күбүлүүчү бадал, көп жылдык бутактарынын кабыгы боз, бир жылдык өркүндөрү ак кабыктуу. Кыска саптуу жалбырактарынын узундугу 5-8 см, 3-4 жуп жалбыракчалуу, алар сейрек, жапырылма түктүү. Гүл сабы жалбырагынан кыска. 4-8 сары гүлдөрү биригип, ийилген чачык топ гүлдү түзүшөт. Гүл саптары, чөйчөкчөсү кара түктүү. Чанактарынын узундугу 5 см, туурасы 2,5 см, эллипстей, жаргактуу, чачыранды жапырылган ак түктүү. Уругу кара-күрөң, узундугу 5 мм ге жетет, тегерек, капталынан сырты оюк чекиттүү.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Май-июнда гүлдөп, июнь-июлда мөмөлөйт. Уругу аркылуу, сейрек вегетативдик жол менен көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Фергана жана Алай тоо кыркалары (Кыргызстан, Өзбекстан).

Өсүү шарттары. Кумдуу кызыл чополуу, шагыл-таштуу жапыз жана бөксө тоолордун капталдары, конгломераттар.

Саны. Маалымат жок.

Чектөөчү факторлор. Ар түрдүү чарбачылык иштердин, антропогендик фактордун кесепети жана кооз гүлүн үзүп чогултуу.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Жаратылышта санын тактап, түр кеңири учураган аймактарда ботаникалык заказник уюштуруу.

Пузырник короткокрылый*Colutea brachyptera* Sumn

Статус: VU. Один из трех очень редко встречающихся вид данного рода в Кыргызстане.

Описание. Листопадный кустарник до 1 м высоты, кора у старых ветвей серая, однолетние побеги белокорые. Листья короткочерешковые 5-8 см длины, с 3-4 парами округлых рассеянно короткоприжатоволосистых листочков. Цветоносы с цветочной кистью короче листьев. Цветки желтые, собраны в 4-8-цветковые поникшие кисти. Цветоносы и чашечки черноволосистые. Бобы до 5 см длины, 2,5 см ширины, эллиптические, перепончатые, опушены белыми рассеянными прижатыми волосками. Семена коричнево-бурые, около 5 мм длины, округлые, сбоку выемчатые с выдавленно-точечной поверхностью.

Особенности биологии. Цветет V-VI, плодоносит VI-VII. Размножается семенами, очень редко вегетативно.

Распространение общее и в стране. Ферганский и Алайский хребты (Кыргызстан, Узбекистан).

Места произрастания. На продуктах распада красных меловых песчаников и конгломератов, по каменисто-щебнистым и скалистым склонам ущелий в предгорьях и нижнем поясе гор.

Численность. Сведений нет.

Лимитирующие факторы. Антропогенные воздействия-проведения хозяйственных работ и массовый сбор цветущих растений.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Включен в Красную книгу Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Учет численности в природе, организовать ботанический заказник, в местах где имеются наибольшие концентрации популяций.

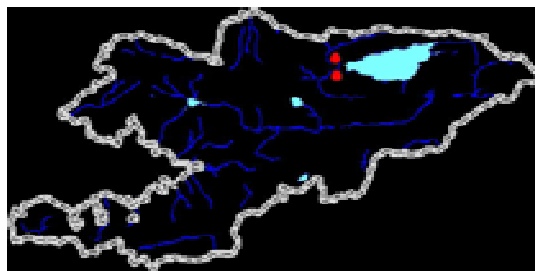
Источники: 24, 62, 72.

Short-winged Bladder-senna*Colutea brachyptera* Sumn

Status: VU. This rare deciduous shrub species is endemic for Fergana and Alai Mountain Ranges, one of three congeners in the country, ornamental plant. It populates motley sandy and clayey soils at red speckled sandstones and conglomerates, in piedmont zone. Period of flowering: May – June, fruiting in June – July; propagation is generative and very seldom vegetative. There is no information about number and cultivation. Area of occupancy is declining by economic development of lands (main limiting factor), mass collection (damaging) of flowering plants. This plant is included into Red Book of the country in 1985 but majority of populations are out of any protected territories, thus there is offered to check current abundance and area and create botanical wildlife area at territory with concentrated population.

Түктүү тыйынчык

Chesneya villosa (Boriss.) R. Kam. et R. Vinogradova (*Chesniella villosa* (Boriss.), *Kostyczewia villosa* Korsh. (Boriss.))

Чанактуулардан - Fabaceae Lindl - Бобовые

Статусу: EN. Кыргызстанда кездешкен тукумдун үч түрүнүн ичинен эң сейрек учураган түрү.

Мүнөздөмө. Жыш узун сапсайган-түктүү көп жылдык чөп өсүмдүк. Өзөк тамырлуу, жалпы тамыры жоон, сабактары жерге төшөлүп өсөт. Жан жалбырактуу, жалбырактары үчтөн жуп, түгөйсүз канаттуу, тескери жумурткадай же жазы үч бурчтуктай. Гүлү жалгыздан, саптуу. Желекчеси кызыл. Чанагы сүйрү.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июлда гүлдөп, августта мөмөлөйт. Уругу менен көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Ысыккөл өрөөнүнүн батыш жагы.

Өсүү шарттары. Таштак чөл жана жарым чөлдөрдүн тоо этектери.

Саны. Өтө аз, жоголуп кетүү коркунучунда турат. Өзүнүн ареалында жалгыздан сейрек кездешет.

Чектөөчү факторлор. Антропогендик таасирлер. Эрте жаздагы майда малдын оттоосу. Кургакчылыктан уругунун көпчүлүгү куурап калат.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Популяциясынын эсебин алуу, Кыргыз Республикасынын УИАнын Ботаникалык багында атайлап өстүрүү.

Чезнея мохнатая

Chesneya villosa (Boriss.) R. Kam. et R. Vinogradova (*Chesniella villosa* (Boriss.), *Kostyczewia villosa* Korsh. (Boriss.))

Статус: EN. Один из трех очень редко встречающийся вид данного рода в Кыргызстане.

Описание. Многолетнее травянистое волосисто-мохнатое растение. Корни стержневые, мощные, стебли стелющиеся. Листья с прилистниками. Листочки непарноперистые, трехпарные, обратнойцевидные или широко треугольные. Цветоносы одноцветковые. Венчик красный. Бобы продолговатые.

Особенности биологии. Цветет VII, плодоносит VIII. Размножается семенами. Распространение общее и в стране. Западная часть Иссык-Кульской котловины.

Места произрастания. Пустынная и полупустынная, каменистая подгорная равнина.

Численность. Крайне ограничена, вид находится под угрозой исчезновения. В своем ареале встречается единично.

Лимитирующие факторы. Антропогенное воздействие. Пастьба в весенний период. При засухе многие семена погибают.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующее. Включен в Красную книгу Киргизской ССР (1985 г).

Меры охраны рекомендуемые. Учет численности популяции, введение в культуру в Ботаническом саду НАН КР.

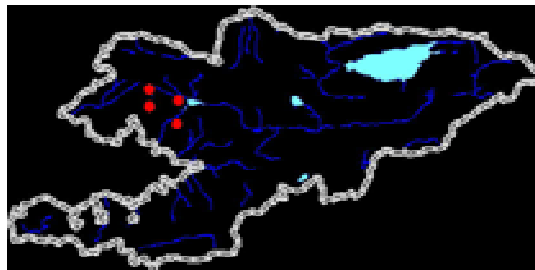
Источники: 24, 36.

Kostyczewia, Pilose Chesneya

Chesneya villosa (Boriss.) R. Kam. et R. Vinogradova (*Chesniella villosa* (Boriss.), *Kostyczewia villosa* Korsh. (Boriss.))

Status: EN. It is narrowly spreaded species, rarest one amongst four congeners, endemic for Kyrgyzstan. These perennial herbaceous plants occur by single specimens in desert and semi-desert stony piedmont plains in western part of Issyk-Kul Hollow only. It flowering in July and fruiting in August; propagation is generative (by seeds). Number is critically insignificant. Information about cultivation is absent. Limiting factors: anthropogenic influence (the cattle pasturage in spring period), and weak reproduction (loss of seedlings in cases of drought). This plant is included into Red Book of the Republic but areas of occupancy are still out of territories of any protected areas. There are offered monitoring of populations and introduction into a culture in Bishkek Botanical garden.

Мөмөсү түктүү тыйынчанак *Hedysarum chaitocarpum* Regel et Schmalh

Чанактуулардан - Fabaceae Lindl - Бобовые

Статусу: EN. Жаңгак-мөмө токойлорунда кездешкен эндем, реликт түр.

Мүнөздөмө. Сабагы түксүз, жан жалбырактары биригип өскөн, бийиктиги 60 см ге чейин жеткен көп жылдык чөп өсүмдүк. Жалбыракчалары 3-8 жуп, сүйрү же эллипстей, узундугу 45 мм ге, туурасы 22 мм ге чейин жетет. Топ гүлү жыш чачыктай, ар тараптуу жайгашкан 20-30 гүлдөн турат. Чөйчөкчөсү желекчесинен бир топ кыска, желекчесинин узундугу 22 мм ге жетет, күлгүн-кызыл, чанагы 3-5 бөлүктөн турат. Мөмөсүнүн сырты туурасынан майда кырдуу, алар ичке катуу түктүү. Кээде мөмөсүндө түктөрү жетилбегендери кездешет.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июнда гүлдөп, июль-августта мөмөлөйт. Уругу аркылуу көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Чаткал, Узунакмат, Фергана жана Алай тоо кыркалары (Ачы, Гава токой чарбалары, Сарычелек коругу, Карашоро суусунун бассейни, Арсланбап шаркыратмасынын жаны).

Өсүү шарттары. Жаңгак жана башка жазы жалбырактуу токойлордун, бадалдардын арасы, бийик чөптүү жана субальпы алкагына чейинки шалбаалар.

Саны. Чанда жалгыздан, кээде топтошуп учурайт. Мурунку убактарда кеңири таралган.

Чектөөчү факторлор. Токойлорго жалпысынан антропогендик таасирлердин кесепети, чөп чабуу.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Атайын коргоо чаралары иштелип чыккан эмес. Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Санын тактап, ареалын аныктап, түр кеңири кездешкен жерлерде ботаникалык заказник уюштуруу. Атайлап өстүрүү боюнча иштерди жүргүзүү зарыл.

Копеечник щетиноплодный*Hedysarum chaitocarpum* Regel et Schmalh

Статус: EN. Реликтовый эндемичный вид, встречающиеся в орехово-плодовых лесах.

Описание. Многолетнее, до 60 см высоты, травянистое растение с голыми стеблями и сросшимися прилистниками. Листочки 3–8 парные, продолговатые или эллиптические, до 45 мм длины, до 22 мм ширины. Соцветие – густая 20–30-цветковая неоднобокая кисть. Чашечка намного короче венчика, венчик до 22 мм длины, розово-лиловый, боб из 3–5 члеников. Поверхность плодов поперечно-ребристая, усаженная недлинными тонкими щетинками. Встречаются особи, у которых щетинки на плодах не развиты.

Особенности биологии. Цветет VI, плодоносит VII–VIII. Размножается семенами.

Распространение общее и в стране. Чаткальский, Узун-Ахматский, Ферганский и Алайский хребты (Ачинский, Гавинский лесхозы, Сары-Челекский заповедник, бассейн реки Кара-Шоро, возле водопада в Арсланбабе).

Условия произрастания. Ореховые и другие широколиственные леса, кустарники, высокотравные луга, заходит в субальпийский пояс.

Численность. Встречается очень редко группами, в большинстве случаев – одиночно. Некогда был распространен широко.

Лимитирующие факторы. Антропогенное воздействие в целом на лесные массивы, сенокошение.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Специальные меры охраны неразработаны включен Красной книгу Киргизской ССР.

Меры охраны рекомендуемые. Учет численности, уточнить ареал, организовать ботанические заказники в местах наибольшей концентрации популяции. Введение в культуру.

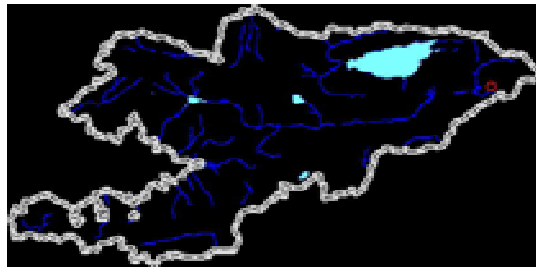
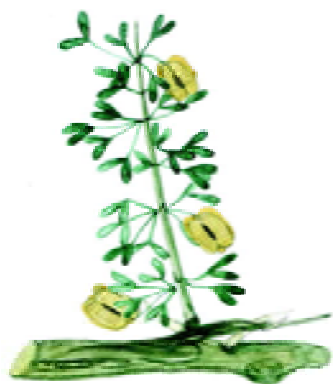
Источники: 24, 61, 73.

Chaeto-fruited Sweet Broom*Hedysarum chaitocarpum* Regel et Schmalh

Status: EN. It is relic species, mosaic-distributed in Chatkal and Fergana Mountain Ranges, endem of Kyrgyzstan, ornamental plant. At present time the sharp reduction of specific area of distribution is recorded. These plants occur by single specimens and sometimes in small groups, in walnut and fruit forest, between shrubs, in tall-herb meadows and in lower zone of subalpine belt. Period of flowering: June, fruiting in July – August; propagation is generative (by seeds). Data about cultivation are absent, number in nature is limited. Limiting factors: general anthropogenic influence and haying. This plant is included into Red Book of the country, there are protected habitats in Sary-Chelek Nature Reserve of Biosphere. There are offered to invent populations and area, to create additional botanical wildlife areas and to introduce into a culture.

Кашкар жуп жалбыракчаны

Zygophyllum kaschgaricum Boriss

Жуп жалбыракчандардан - Zygophyllaceae R. Br. - Парнолистниковые

Статусу: VU. Сейрек кездешкен, аз изилденген эндем түр.

Мүнөздөмө. Имерилген жыш тикенектүү, бутактуу, көгүлтүр-боз жана тилкелүү кабыктуу, жыгачы сары бадал. Жан жалбырактары өтө кичине жана жаргактуу. Жалбырактары сызгычтай, эттүү, учсуз жуп жалбырактуу, узундугу 6-10 мм болгон жалбырак сабында тушташ жалбырактар жайгашкан. Гүлдөрү 1-2ден жалбырак колтугунда, кыска (6-10 мм узундуктагы) гүл сабында жайгашкан. Кутучасы жумуру, тегинен учтугуй, учу томпок, ичке тор сымал тарамышчалуу. Уругу 1-2ден, саргыч, сырткы бети бүдүрлүү.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июнь-июлда гүлдөп, августта мөмөмөлөйт. Уругу аркылуу көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кашкар, Борбордук Тяньшань (Сарыжаз).

Өсүү шарттары. Таштак чөлдөрдө, сазга айланып бара жаткан тоо этектериндеги топурактар.

Саны. Өтө аз санда учурагандыктан, таптакыр жоголуп кетүүсү мүмкүн.

Чектөөчү факторлор. Өтө сейрек кездешкендиктен, жерлерди иштетүүнүн натыйжасында жоголуп кетиши мүмкүн түр.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. СССРдин (1975) жана Кыргыз ССРинин Кызыл китептерине (1985) киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Ареалын, сан өлчөмүн тактап, түр кеңири кездешкен аймактарда ботаникалык заказник уюштуруу керек.

Парнолистник кашгарский*Zygophyllum kaschgaricum* Boriss

Статус: VU. Редкий, малоизученный эндемичный вид.

Описание. Кустарник с извилистыми колючими ветвями с сизо-серой бороздчатой корой, древесина желтая. Прилистники очень мелкие, перепончатые. Листья линейные, мясистые, тупые с двумя листочками на черешках 6 - 10 мм длины, супротивные. Цветки в пазухах листьев по 1 - 2 на коротких цветоножках 6 - 10 мм длины. Коробочки овальные, к основанию заостренные, на верхушке туповатые, с тонким сетчатым жилкованием, трехкрылые. Семена по 1 - 2 в гнезде, желтоватые, на поверхности пузырчато-ноздреватые.

Особенности биологии. Цветет в VI-VII, плодоносит в VIII. Размножается семенами.

Распространение общее и в стране. Кашгария, Центральный Тянь-Шань (Сары-Джаз).

Места произрастания. Произрастает в каменистой пустыни.

Численность. Незначительна, возможно полное исчезновение.

Лимитирующие факторы. Вид очень редкий и может быть уничтожен при хозяйственном освоении территории.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Включен в красные книги СССР (1975) и Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Уточнить ареалы, запасы и организовать ботанический заказник в месте наибольшей концентрации вида.

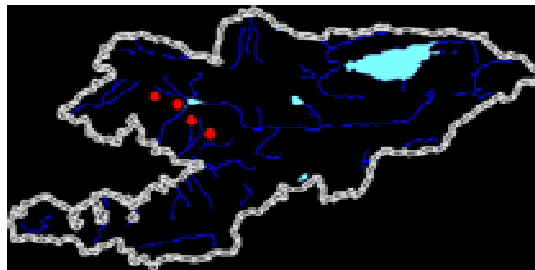
Источники: 24, 61.

Kashgarian Bean Caper*Zygophyllum kaschgaricum* Boriss

Status: VU. It is endangered rare little-studied species endemic for Central Tien Shan, one of eight Kyrgyz congeners, scarcely distributed in the lowest part of Sary-Dzhaz River basin. It populates plots with swamped soils amongst stony desert, in low-montane zone. Period of flowering: June – July, fruiting in August; propagation is generative (by seeds), data about cultivation are absent. Number is insignificant, extinction is possible. Limiting factors: probably any economic activity (this species is very rare and can easily extinct). At present time there are absent any devised special methods for the preservation despite of including into Red Book of the country in 1985, thus studies of area and number should be continued and the creation of botanical wildlife area in the habitat is need.

Узунакмат жүзүмү

Vitis usunachmatica Vass.

Жүзүмдөрдөн - Vitaceae Juss. - Виноградовые

Статусу: VU. Батыш Тяньшандын эндем түрү.

Мүнөздөмө. Узундугу 25–30 м ге жеткен лиана. Жалбырактары негизинен тегерек сымал, 3–5 айчыктуу же бөлүктүү, түксүз же асты жагы түктүү. Гүлдөрү эки жыныстуу, чачы топ гүлгө чогулган. Мөмөсү 5–10 мм диаметрде, кара-кызгылт-көк, мала кызыл, жашыл-мала-кызыл, жашыл, ширелүү эттүү, таттуу же кычкылтым-таттуу, кээде жеңил тиш кууручу даамдуу. Уругу тескери алмурут сымал.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Табигый шарттарда май айында гүлдөп, августтун аягы – сентябрда мөмөсү бышып жетилет. Уругу аркылуу көбөйөт. Чыбыгы менен табигый шартта көбөйүүсү байкалган эмес. Чыбыгы тамыр байлайт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Узунакмат тоо кыркасында өсөт. Чаактоо, Фергана жана Чаткал тоо кыркаларында чектелген аянттарда учурайт.

Өсүү шарттары. Тоо кыркалардын, капчыгайлардын сайларында, ойдун жерлеринде өсөт.

Саны. Чектелген, аз санда.

Чектөөчү факторлор. Территорияларды интенсивдүү өздөштүрүүдөн жана мөмөлөрүн чексиз үзүп чогултуудан жабыркайт.

Өстүрүү. 1956-жылдан бери Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер академиясынын Ботаникалык багында өстүрүлүп келет. Вегетациясы апрелдин аягы, майдын башында башталат. Май айынын орто ченинде гүлдөп, мөмөлөрү сентябрда бышат. Кээбир экземплярлары көмүүсүз (жабуусуз) эле кыштайт. Ташкөмүр шаарында, Каракөл кыштагында менчик чакан аянттарда өстүрүлөт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Кызыл китебинде катталган (1985). Разансай капчыгайында ботаникалык заказник уюштурулган, анда өскөн Узунакмат жүзүмү менен кошо башка сейрек учуроочу түрлөр коргоого алынган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Разансай капчыгайында түрдүн азыркы кездеги популяциясынын абалын аныктоо зарыл.

Виноград Узунахматский*Vitis usunachmatica* Vass.

Статус: VU. Эндемичный вид Западного Тянь-Шаня.

Описание. Лиана достигает 25–30 м длины. Листья в очертании округлые, 3–5-лопастные или рассеченные, голые или снизу волосистые. Цветки обоеполые, в кистевидных соцветиях. Плоды 5–10 мм в диаметре, черно-фиолетовые, розовые, зеленовато-розовые, зеленые с сочной мякотью, сладкие или кисловато-сладкие, иногда с легкой терпкостью. Семена обратно-грушевидные.

Особенности биологии. В природных условиях цветет в V, плодоносит в конце VIII–IX. Возобновлении семенное. Укоренения лозы в естественных условиях не наблюдалось. Черенки укореняются.

Распространение общее и в стране. Произрастает по Узун-Ахматскому хребту. Ограниченные участки на хребтах Чаак-Тоо, Ферганском и Чаткальском.

Места произрастания. По склонам и днищам ущелий.

Численность. Незначительная.

Лимитирующие факторы. Интенсивное хозяйственное освоение территорий и хищнический сбор плодов с ломкой побегов.

Культивирование. В Ботаническом саду НАН Кыргызской Республики культивируется с 1956 года. Вегетация начинается в конце IV- первых числах V. Цветет в середине V плоды созревают в IX. Отдельные экземпляры зимуют без укрытия. В г. Ташкумыр и поселке Каракуль выращивается на приусадебных участках.

Меры охраны существующие. Внесен в Красную книгу Кыргызской ССР (1985 г.). Создан ботанический заказник Рязан-Сай, где наряду с виноградом узунхматским будут охраняться и другие редкие виды.

Меры охраны рекомендуемые. Выяснить современное состояние популяций вида в ущелье Рязан-Сай.

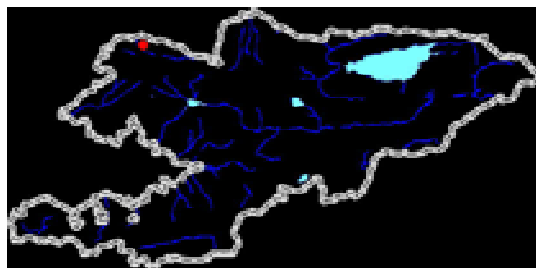
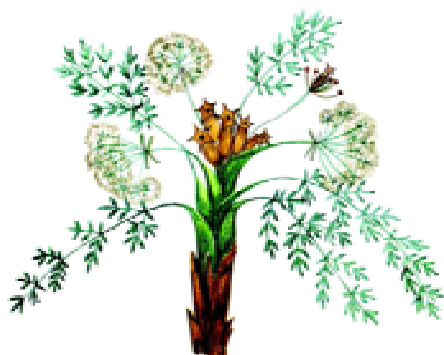
Источники: 55, 56.

Uzun-Akhmat Grape*Vitis usunachmatica* Vass.

Status: VU. This species of large liana is endemic for Western Tien Shan and spreaded in Uzun-Akhmat, Chatkal, Atoinok, Tchaak-Too and Fergana Mountain Ranges. The species has value as food-plant and for grape selection. It populates bottomlands in ravines and sometimes slopes, number is insignificant. Period of flowering: May, fruiting in end of August and September; propagation is generative (by seeds) in nature, while in culture propagation is possible by grape-stalks (vegetative). It is cultivated in Bishkek Botanical garden (since 1956) and in private gardens in Tash-Kumyr and Kara-Kul; some specimens hibernates without shelters. Limiting factors: intensive economic development of lands and damaging of plants by grapes collectors. This plant is included into Red Book of the country and protected in Ryazan-Sai botanical wildlife area. Monitoring for the number is offered for conservation of the species.

Беш мүйүздүү склеротиария

Sclerotiaria pentaceros (Korov.) Korov

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: CR B2ab(iii). Монотиптүү тукумдун эндеми.

Мүнөздөмө. Бийиктиги 30 см ге чейин жеткен, поликарптык, ийиктей жоон тамырлуу өсүмдүк. Жалбырактары көп санда, кыска саптуу, сабаксыз. Жалбырактары үч ирет канаттай тилкелүү, узундугу 8 см; акыркы бөлүктөрүнүн узундугу 2,5 мм ден ашпайт. Чатыры узундугу бирдей нурлуу, борбордогусу 10 нурдуу, сабаксыз, мөмөлөйт, каптал чатырчалары көпчүлүк учурда мөмөлөбөйт. Чатырчасы 5-7 гүлдүү, гүлдөрү ар жыныстуу, чөйчөкчөсү 5 ланцеттүү-шибегедей, уругу бышып жетилгенде жыгачтанган тишчелүү; желекчелери сары, сүйрү. Мөмөлөрүнүн узундугу 6 мм ге чейин, жарым мөмөлүтү томолок-кырдуу.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июлда гүлдөп, августта мөмөлөйт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Түр Кыргыз тоо кыркасынын батыш бөлүгүнөн чогултулган бир гана типтин үлгүсүнөн белгилүү. Кийинки чогултулгандары, балким, *Schrenkia* же *Schtschurowskia* тукумдарына таандык деген күмөнү бар.

Өсүү шарттары. Үлгүсү таштуу-шагылдуу тоо беттеринин деңиз деңгээлинен 1700-1900 м бийиктиктеринен чогултулган.

Саны. Кийинки издөөлөрдөн табылган эмес.

Чектөөчү факторлор. Балким, чексиз мал жаюу.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Казак ССРинин Кызыл китебине киргизилген (1981), себеби Аксу-Жабаглы коругунда тиешелүү биотоптору бар, ошондуктан түр жөнүндө такталбаган маалыматтар берилген. СССРдин Кызыл китебине киргизилген (1984). Кыргызстанда Кызыл китепке 1985-жылы киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Жаратылыштан түрдү издөө иштерин улантып, ботаникалык заказник уюштуруу.

Жестковенечник пятирогий

Sclerotiaria pentaceros (Korov.) Korov.

Статус: CR B2ab(iii). Эндемик из монотипного рода.

Описание. Растение поликарпическое до 30 см высоты, с мощным веретеновидным корнем. Листья многочисленные, короткочерешковые, собраны в розетку. Пластинки листьев трижды перисто – рассеченные, до 8 см длины; конечные дольки линейные, до 2,5 мм длины. Зонтик с разными по длине лучами; осевой зонтик 10 – лучевой, сидячий, плодоносящий; боковые зонтики чаще бесплодные. Зонтики 5-7-цветковые; цветки разнополые, чашечка имеет 5 ланцетовидно - шиловидных к созреванию плодов древеснеющих зубцов; лепестки белые, продолговатые. Плоды до 6 мм длины, полуплодики закругленно - ребристые.

Особенности биологии. Цветет в VII, плодоносит в VIII.

Распространение общее и в стране. Вид известен по единственному типовому образцу из западной оконечности Киргизского хребта. Все остальные сборы этого вида сомнительные и относятся, видимо, к родам *Schrenkia* или *Schtschurowskia*.

Места произрастания. Образец был собран на каменистом склоне с щебнистой осыпью, на высоте между 1700 и 1900 м н. у. м.

Численность. При последующих поисках не обнаружен.

Лимитирующие факторы. Вероятно, интенсивный выпас скота.

Культивирование. Нет данных.

Меры охраны существующие. Внесен в Красную книгу Казахской ССР (1981), т. к. в заповеднике Аксу-Жабаглы есть подходящие биотопы, и были недостоверные сведения о нахождении вида. Внесен в Красную книгу СССР (1984). В Кыргызстане занесен в Красную книгу в 1985 году.

Меры охраны рекомендуемые. Продолжить поиски вида в природе и организовать ботанический заказник.

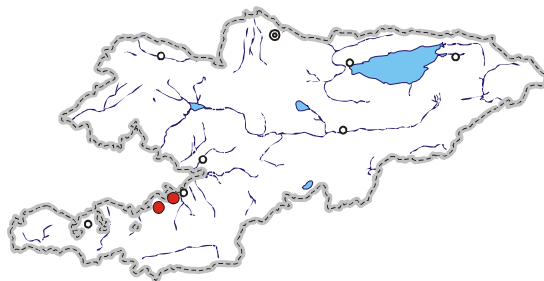
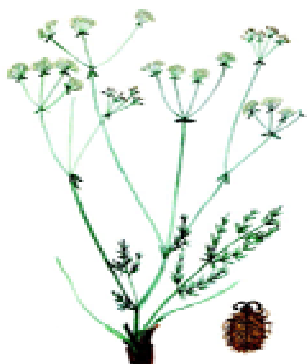
Источники: 4, 46, 48.

Sclerotiaria

Sclerotiaria pentaceros (Korov.) Korov.

Status: Critically endangered (CR B2ab (iii)). This medium-sized perennial plant is representative of monotypic genus (unique element of the world genetic fund) and still is known only by type-specimen despite of special search. The species was found in western part of Alexander Mountain Range on metal slope with scree, between 1,700 and 1,900 m above sea level. All another records were unauthentic and are belongs to another genera. Period of flowering: July, fruiting in August, propagation is presumably generative (by seeds) only. Unordered excessive pasturage is one of possible limiting factors for the species. The species is included in USSR Red Book. It is necessary to re-discover this plant and organise special protection for the species, as well introduce into a culture (from seeds collected).

Түктүү мөмөлүү козопольянский *Kosopoljanskia hebecarpa* M. Pimen. et R. Kam

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: VU. Эндем. Кыргызстанда өскөн субэндем тукумдун эки түрүнүн бири. Сейрек учураган, антропогендик фактордун таасиринен тез эле жок болуп кетүүсү мүмкүн, чакан аймакты ээлеген түр.

Мүнөздөмө. Көп жылдык поликарп өсүмдүк. Каудекси былтыркы жалбырактардын куураган саптарынын калдыктары менен капталган. Сабагынын саны 1-4төн, тоголок, түп жагынан тартып бутактанган, борбордук чатырчасынан узун. Жалбырактары көбүнчө тамыр моюнчасынан өсөт, кыска саптуу келет. Жалбырактарынын узундугу 7-10 см, эки ирет канаттай тилкелүү, жалпы формасы сызгычтай же ичке уштугуй. Акыркы сегменттери түбүнө чейин 2-3 ланцеттей тилкелүү. Чатырчасынын диаметри 15 см, 4-8 тең эмес нурлуу, узундугу 3,5-8 см. Орооч жалбыракчалары жок. Чатырчасы 7-10 гүлдүү, тең эмес, узундугу 6-10 мм келген гүл саптуу. Ороочторунун жалбыракчаларынын саны 5-6, шынаа сымал, чөптөй. Мөмөсүнүн узундугу 5 мм, жазы, жумуру, кырсыз, имерилген, чел кабык сымал бутактанган түктүү.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Белгисиз.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Алай тоо кыркасы.

Өсүү шарттары. Бадал өсүмдүктөрүнүн арасындагы таштуу-шагылдуу тоо беттери, шагыл таштар.

Саны. Белгисиз. Эки жолку чогултуудан белгилүү түр.

Чектөөчү факторлор. Аныкталган эмес.

Өстүрүү. Өстүрүлгөн эмес.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Коргоо иштери жүргүзүлгөн эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Ареалын жана популяциясынын санын изилдеп, Алай тоо кыркасынын этектеринде башка сейрек түрлөр менен катар коргоого алып, ботаникалык заказник уюштуруу керек.

Козополянская пушистоплодная
Kosopoljanskia hebecarpa M. Pimen. et R. Kam

Статус: EN. Эндемик. Один из двух видов субэндемичного для Кыргызстана рода. Редкий вид, встречающийся в небольшом количестве и на ограниченной территории, легко может исчезнуть под воздействием антропогенных факторов.

Описание. Многолетнее, поликарпическое растение. Каудекс густо покрытый остатками листовых черешков. Стебли в числе 1–4, округлые, от основания разветвленные, с боковыми ветвями, превышающими центральный зонтик. Листья преимущественно прикорневые, собранные в розетку, на коротких черешках. Листовая пластинка 7–10 см длины, в очертании линейная или линейно-ланцетная; дважды перисторасеченная. Конечные сегменты почти до основания рассечены на 2–3 ланцетные доли. Зонтики до 15 см в диаметре, с 4–8 неравными лучами, 3,5–8,0 см длины. Листочки обертки отсутствуют. Зонтики 7–10-цветковые, с неравными цветоножками до 6–10 мм длины. Листочки обертки в числе 5–6, шиловидные, травянистые. Плоды до 5 мм длины, широкоовальные, без ребер, покрыты изогнутыми, пленчатыми, иногда булавовидными и разветвленными волосками.

Особенности биологии. Не известны.

Распространение общее и в стране. Алайский хребет.

Места произрастания. Щебнисто-каменистые склоны, осыпи среди кустарниковых зарослей.

Численность. Не установлена. Вид известен только по двум сборам.

Лимитирующие факторы. Не установлены.

Культивирование. Не проводится.

Меры охраны существующие. Охрана не ведется.

Меры охраны рекомендуемые. Произвести исследования для изучения ареала и численности популяций. Создать ботанический заказник в низкогорьях Алайского хребта для охраны комплекса редких видов.

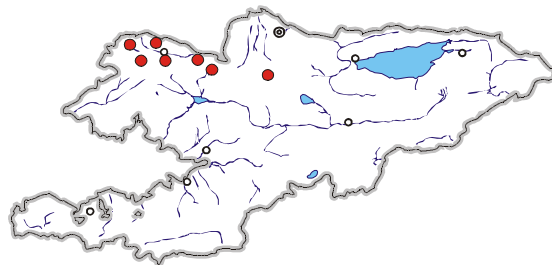
Источник: 46.

Wolly-fruited Kosopoljanskia
Kosopoljanskia hebecarpa M. Pimen. et R. Kam

Status: EN. This perennial plant is one of two representatives of the genus which genus is sub-endemic for Kyrgyzstan. It is endangered species because of it is still known by two samples from Alai Mountains only and is under real risk of extinction caused by anthropogenic factors. Plants were collected on stony and metal slope with scree, between bushes. Data about biology, abundance and limiting factors are absent. This species in unknown in a culture and at present time is out of any protection. There are necessary to conserve the species: search for populations, study of specific territory of occupancy and number, the creation of botanical wildlife areas in sites where this species survives in natural habitat in a complex with another rare species.

Түркстан козополанскийясы

Kosopoljanskia turkestanica Korovin

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: VU. Кыргызстанда өскөн эндем тукумдун эки түрүнүн бири.

Мүнөздөмө. Көп жылдык, цилиндрдей өзөк тамырдуу, тамыр моюнчасы былтыркы жылкы жалбырактарынын бозомук калдыктары менен жабылган. Сабагы бир, же 2-3 санда, түбүнөн баштап бутактанган, түксүз, көгүш, бийиктиги 40-60 см. Жалбырактары негизинен тамыр моюнчалуу, кыска саптуу, пластинкасынын жалпы көрүнүшү сүйрү, эки ирет канаттай бөлүктүү, биринчи бөлүкчөлөрү сызгычтай, бөлүкчөлөрү айчыктуу, сабак жалбырактары кичине, жалбырак кучактуу. Чатыры 10-18 гүлдүү, чатырчасы 15 гүлдүү, ороочтуу же ороочсуз. Каптал чатырчаларынын гүлдөрү көпчүлүк учурда мөмөлөбөйт. Мөмөсү жумуртка сымал, сегиз кырдуу, бышып-жетилгенде 2 жарым урукка ажырайт, түксүз.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июнда гүлдөп, июлда мөмөлөйт. Уругу аркылуу көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кыргызстанда Талас суусунун башатындагы Орток, Үчбулак тоолорунда, Алай тоо кыркасында (Акбуура суусунун өзөнү) жана Ички Тяньшанда (Жумгал суусунун Көкөмеренге кушулган куймасына жакын жерде) табылган.

Өсүү шарттары. Сланецтердин кургак калдыктарында, таштуу, майда топурактуу жана конгломераттуу беттерде, туздуу, чополуу жерлерде өсөт.

Саны. Маалымат жок.

Чектөөчү факторлор. Балким бышып-жетилген уруктары жаандын суусу менен жуулуп жагымсыз шарттарга – ысык тоо этектери жана өрөөндөргө түшөт.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. СССРдин (1978), Казак ССРинин (1981), Кыргыз ССРинин (1985) Кызыл китептерине катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Популяциясы кеңири таралган капчыгайларда ботаникалык заказниктерди уюштуруу. Жаңы таралган жерлерди издөө.

Козополянская туркестанская*Kosopoljanskia turkestanica* Korovin

Статус: VU. Один из двух эндемичных видов этого рода, произрастающий в Кыргызстане.

Описание. Многолетнее растение, корень стержневой, цилиндрический, шейка окутана бурыми чешуями, остатками отмерших прикорневых листьев. Стебли одиночные, или в числе 2–3, ветвящиеся от самого основания, голые, сизые, 40 - 60 см высоты. Листья в основном прикорневые, короткочерешковые, пластинки их в очертании продолговатые, дважды перисторассеченные, первичные доли линейные, дольки лопатчатые, стеблевые листья с уменьшенной пластинкой, с влагалищами. Зонтики 10 - 18 - цветковые, зонтики 15-цветковые, с оберткой и оберточкой. Цветки боковых зонтиков часто бесплодные. Плоды яйцевидные, восьмигранные, к созреванию распадаются на 2 полуплодика, голые.

Особенности биологии. Цветет VI, плодоносит VII. Размножение семенное.

Распространение общее и в стране. В Кыргызстане найден в верховьях реки Талас, в горах Орток-Тоо, Уч-Булак, на Алайском хребте (долина реки Ак-Буура) и во Внутреннем Тянь-Шане (долина реки Джумгал близ слияния с рекой Кокомерен).

Места произрастания. По сухим сланцевым осыпям, каменисто-мелкоземистым и конгломератовым склонам, на пестроцветных солоносных глинах.

Численность. Нет сведений.

Лимитирующие факторы. Возможно, что зрелые плоды смываются дождевой водой и попадают в неблагоприятные условия - в жаркие предгорья и долины.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Занесена в Красную книгу СССР (1978); Красную книгу Казахской ССР (1981); Красную книгу Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Создание ботанических заказников в ущельях, с наибольшей концентрацией популяции. Поиск новых местонахождений.

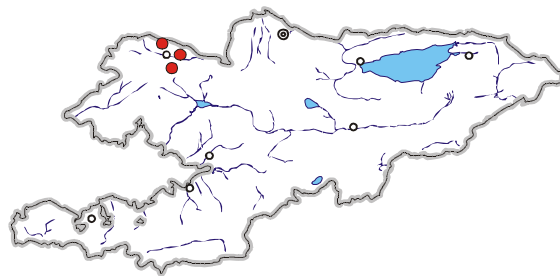
Источники: 22, 23, 24, 46.

Turkestan Kosopoljanskia*Kosopoljanskia turkestanica* Korovin

Status: VU. This mosaic-distributed species is one of two representatives of the genus which genus is sub-endemic for Kyrgyzstan. These perennial plants in Kyrgyzstan were recorded in upper part of Talas River basin, in Ortok-Too and Utch-Bulak, in Alai Mountains (Ak-Buura Ravine) and in Inner Tien Shan (near junction Kokomeran and Jungal Rivers), where were found at dry schistose screes, stony and silty-soil and conglomerate slopes and salted mottled clay. Period of flowering: June, fruiting in July; propagation is generative (by seeds) only. Data about number in nature and cultivation are absent. Possible limiting factor is the washing away by rain waters, from specific habitat to the piedmount zone with unsuitable torrid conditions. This species is listed in Red Books of USSR, Kazakhstan and Kyrgyzstan. Search for new populations and creation of botanical wildlife areas in sites with abundant populations are necessary to conserve the species.

Сабаксыз буплеурум

Bupleurum rosulare Korovin ex Pimenov & Sdobn

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: VU. Сейрек кездешкен түр. Кыргызстанда учураган тукумдун алты түрүнүн бири.

Мүнөздөмө. Көп жылдык өсүмдүк. Өзөк тамырлуу. Негизги сабагы жоон, түбүнөн бутактанган, көптөгөн сандагы, ичке, негизги сабагынан узун келген каптал бутактуу. Тамыр моюнчасынан өскөн жалбырактары тескери күрөктөй, чокусу тегерек, ичке, кыска учтуу. Сабактан өскөн жалбырактары тескери айчыктуу, учтугуй; сабактагы жалбырактары майдараак. Чатыры 6-8 нурдуу, 2-4 узундугу бирдей эмес ланцеттүү-сызгычтай же сызгычтай, чөп сымал жалбыракчадан турган ороочтуу; чатырчалары 7-14 гүлдүү, ороочтору 5 ланцеттей учтугуй жалбырактан турат. Желекчелери күңүрт-сары, кыска, теңинен бүгүлүп турат. Мөмөсүнүн узундугу 2,5-3 мм жумурткадай, ланцеттей.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июль-августта гүлдөп, август-сентябрда мөмөлөйт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Талас (Талас суусунун башкы нугу, Ортокошой суусунун өрөөнү), Кыргыз тоо кыркасынын түштүк беттери, Чуңкур жана Баркөл сууларынын бассейни, Чокор суусунун башкы нугу.

Өсүү шарттары. Аскалардын жаракалары, шагыл таштар.

Саны. Популяциялары өтө аз.

Чектөөчү факторлор. Себептери белгисиз.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Коргоого алынган эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Сан-өлчөмүн тактап, түр өскөн аймактарды корукка алуу.

Володушка розеточная*Bupleurum rosulare* Korovin ex Pimenov & Sdobn

Статус: VU. Редкий вид. Один из шести видов рода, которые встречаются в Кыргызстане.

Описание. Многолетнее растение. Корень стержневой. Главный стебель утолщенный, ветвящийся в самом основании, с многочисленными боковыми тонкими ветвями, значительно превышающими главный стебель. Прикорневые листья обратнолопатчатые, на верхушке закругленные с коротким остроконечием; стеблевые листья более мелкие. Зонтики 6–8 лучевые с оберткой из 2–4 неравных ланцетно-линейных или линейных травянистых листочков; зонтики 7–14-цветковые с оберткой из 5 обратноланцетных травянистых острых листочков. Лепестки темно-желтые, пополам свернутые, короткие. Плоды до 2,5–3,0 мм длиной, яйцевидно-ланцетные.

Особенности биологии. Цветет в VII–VIII, плодоносит в VIII–IX.

Распространение общее и в стране. Талас (верховья реки Талас, долина реки Орто-Кошой), южный склон Киргизского хребта, бассейн рек Чунгур и Барколь, верховья реки Чокор.

Места произрастания. Щебнистые осыпи, трещины скал.

Численность. Незначительные популяции.

Лимитирующие факторы. Причины не выяснены.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Не охраняется.

Меры охраны рекомендуемые. Сохранение местообитаний, уточнение запасов.

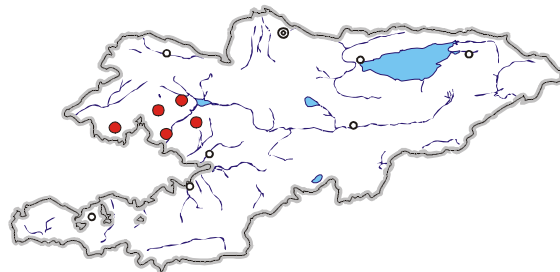
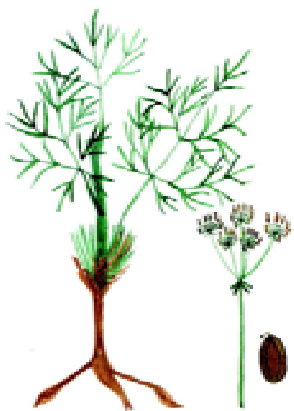
Источник: 46.

Rosetted Thorough-wax*Bupleurum rosulare* Korovin ex Pimenov & Sdobn

Status: VU. This rare small-sized perennial plant is one of six congeners in the flora of Kyrgyzstan. In Kyrgyzstan this species was found in upper parts Talas and Orto-Koshoi River valleys, at southern slope of Alexander Mountain Range, in Tchungur, Barkol and Tchokor Rivers. It populates metal slopes and rocky clefts. Period of flowering: July – August, fruiting in August – September. Number is limited, populations are small. Limiting factors are not revealed, data about propagation and cultivation are absent. At present time it is out of any protection, thus the inventory of number and creation of protected areas in habitats are necessary for the species' conservation.

Орто бойлуу гиалолена

Hyalolaena intermedia M. Pimenov et Kljuykov

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: VU. Эндем. Кыргызстанда өскөн үч түрдүн бири.

Мүнөздөмө. Монокарптуу көп жылдык өсүмдүк. Тамыры анча жоон эмес, бутактуу, жип сымал. Сабагы жалгыздан, бир нече прет бутактанган. Тамыр моюнчасынан өскөн жалбырактары ланцеттей, узундугу 4-6 см, ланцеттей акыркы бөлүктөрү менен; сабактын ортосунан өскөндөрү ичкерээк, узун, акыркы бөлүкчөлүү, жогоркулары - учтугуй, ланцеттей жалбырак кучактуу. Чатыры 6-11 нурдуу, ороочтуу, 5-8 ланцеттей, жээги ак, күдүрөкөй жалбыракчадан турат; чатырчасы 11-18-гүлдүү, 7-10 жалбыракчадан турган ороочтуу. Мөмөсү кара-күрөң, жумуру, жумуру-узунча.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Май-июнда гүлдөп, июнь-июлда мөмөлөйт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Чаткал, Фергана тоо кыркалары; Нарын дарыясынын бассейни, Бекечал суусунун өрөөнү.

Өсүү шарттары. Гипстелген акиташтуу топурактар.

Саны. Популяциялары бирин-серин кездешет.

Чектөөчү факторлор. Аныкталган эмес.

Өстүрүү. Маалыматтар жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Бешарал коругунун чегинде учурайт.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Түр өскөн жерлерин корукка алуу.

Гиалолена промежуточная*Hyalolaena intermedia* M. Pimenov et Kljuykov

Статус: VU. Эндемик. Один из трех видов, растущих в Кыргызстане.

Описание. Многолетнее монокарпическое растение. Корни слабо утолщенные, шнуровидные, ветвящиеся. Стебель одиночный, многократно ветвящийся. Прикорневые листья в очертании ланцетные до 4-6 см дл., с ланцетными, острыми конечными долями; средние стеблевые листья с более узкими и длинными конечными долями; верхние- в виде ланцетных острых влагалищ. Зонтики 6-11 лучевые с оберткой из 5-8 ланцетных, по краю белоокаймленных короткошероховатых листочков; зонтики 11-18 цветковые с оберткой из 7-10 листочков. Лепестки белые. Плоды темно-коричневые, овальные или овально-продолговатые.

Особенности биологии. Цветет в V –VI, плодоносит в VI-VII.

Распространение общее и в стране. Хребты: Чаткальский, Ферганский; бассейн реки Нарын, долина реки Бекечал.

Места произрастания. Гипсированные известняки.

Численность. Встречается одиночными популяциями.

Лимитирующие факторы. Не выяснены.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Встречается в пределах Беш-Аральского заповедника.

Меры охраны рекомендуемые. Сохранение местообитаний вида.

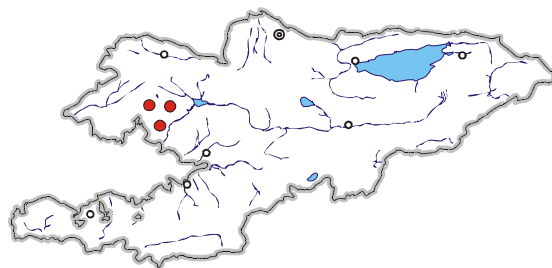
Источники: 42, 46.

Intermediate Hyalolaena*Hyalolaena intermedia* M. Pimenov et Kljuykov

Status: VU. It is rare species endemic for Kyrgyzstan, one of three congeners distributed in the Republic. This perennial monocarpous plant is gypsophilous and populates limestone denudations in Chatkal and Fergana Mountain Ranges and in valleys of Naryn and Bekechal Rivers, by small separated groups. Period of flowering: May – June, fruiting in June – July. propagation is presumably generative (by seeds) only. Number is insignificant, limiting factors are not revealed, data over the cultivation are absent. Several populations are protected by common routine in Bash-Aral Nature Reserve. The arrangement of habitat conservation for other populations is offered to conserve the species.

Көк башчалуу сесели

Seseli eryngioides (Korovin) M. Pimen. et V. N. Tikhom

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: VU. Эндем. Кыргызстанда өскөн 16 түрдүн бири.

Мүнөздөмө. Монокарптык көп жылдык, бүтүн өзөк тамырлуу өсүмдүк. Сабагы жалгыздан, түп жагы былтыркы жалбырактын калдыгы менен жабылган, түп жагынан баштап бутактанат. Тамыр моюнчасынан өскөн жалбырактары көп санда, канаттай тилкелүү, жалпы көрүнүшү жумурткадай; сабактан өскөн жалбырактары майдараак, кыска саптуу жалбырак кучактуу, жогорку жалбырактары сызгычтай тегиз жээктүү, же майда тишчелүү. Чатыры 50-60 гүлдүү, 15-18 ичке сызгычтай тегиз жээктүү жалбыракчадан турган ороочтуу. Чатырчалары ороочтуу, 15-17 жумуртка же ланцет сымал жалбыракчадан турат. Желекчелери ак, бир аз оюктуу. Мөмөсү капталынан бир аз басырылгандай, тескери ланцеттей.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июлда гүлдөп, август-сентябрда мөмө байлайт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Чаткал тоо кыркасы: Бозботоо тоолору, Итагар суусунун өзөнү, Аксай, Курайрык капчыгайлары.

Өсүү шарттары. Акиташтуу аскалардын жаракалары.

Саны. Популяцияларында бирин-серин кездешет.

Чектөөчү факторлор. Себептери белгисиз.

Өстүрүү. Маалыматтар жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Бешарал коругунда өсөт.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Сан-өлчөмүнүн эсебин алып, түр өскөн аймактарды коргоо зарыл.

Жабрица синеголовниковая*Seseli eryngioides (Korovin) M. Pimen. et V. N. Tikhom*

Статус: VU. Эндемик. Один из 16 видов, произрастающих в Кыргызстане.

Описание. Многолетнее монокарпическое растение с цельным стеблекорнем и стержневым корнем. Стебель одиночный, в основании густо покрыт остатками отмерших листьев, почти от основания щетковидно ветвящийся. Листья прикорневые, многочисленные, собранные в розетку, в очертании яйцевидные, перисторассеченные; стеблевые листья постепенно упрощенные, на коротких треугольных влагалищах; верхние в виде цельных или зубчатых линейных пластинок. Зонтики 50–60-цветковые из 15–18 узколинейных цельных травянистых листочков; зонтики 50–60-цветковые с оберточкой из 15–17 яйцевидно-ланцетных листочков. Лепестки белые, слегка выемчатые. Плоды слегка сжатые с боков, обратно-ланцетные.

Особенности биологии. Цветет в VII, плодоносит в VIII–IX.

Распространение общее и в стране. Чаткальский хребет: горы Бозбу-Тоо, долина реки Итагар, урочище Ак-Сай, урочище Кур-Айрык.

Места произрастания. Трещины известняковых скал.

Численность. Единичные популяции.

Лимитирующие факторы. Причины не ясны.

Культивирование. Сведения отсутствуют.

Меры охраны существующие. Произрастает в Беш-Аральском заповеднике.

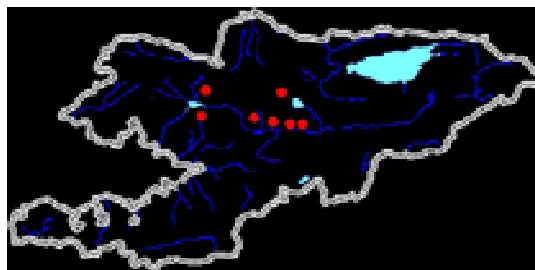
Меры охраны рекомендуемые. Необходимо уточнить запасы, обеспечить охрану местообитаний.

Источник: 46.

Seaholly-like Meadow Saxifrage*Seseli eryngioides (Korovin) M. Pimen. et V. N. Tikhom*

Status: VU. The species is local endem of Kyrgyzstan, one of sixteen congeners in the flora of the country. It is known in several sites in Chatkal Mountain Range (Bozbu-Too Mountains, Itagar Ravine, Ak-Sai and Kur-Aryk localities). Plants populates clefts in lime rocks, populations are not numerous. Period of flowering: July, fruiting in August – September. Limited factors are unstudied, information about cultivation is absent. Part of known population inhabit protected areas in Besh-Aral Nature Reserve. There are offered monitoring and study of the abundance of this species, as well as protection for other areas of occupancy.

Коржинский сеселиси *Seseli korshinskyi* (Schischk.) M. Pimen

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: EN. Сейрек жана чакан аймактарда аз санда кездешкен эндем түр. Түрдүн илимге мааниси өтө чоң.

Мүнөздөмө. Бийиктиги 30-70 см болгон поликарптык, көп жылдык, тамыры тик ылдый өскөн, кочкул-жашыл өсүмдүк. Каудекси сөңгөктөнөт, былтыркы жалбырактардын куураган саптарынын калдыктары менен капталган. Сабагы жумуру, түп жагынан же ортосунан тартып бутактанат. Тамыр моюнчасынан өскөн жалбырактарынын сабынын узундугу 3-10 см. Жалбырактарынын узундугу 12 см ге чейин жетет, көрүнүшү ланцеттей, канаттай тилкелүү, тилке сегменттеринин узундугу 7-15 мм, жумурткадай же ромбдой, кыска саптуу, жээги бир аз оюктуу, арсак тишчелүү, асты түктүү, үстү түксүз. Сабактан өскөн жалбырактары кичирээк, эң жогоркулары жетилбестен жалбырак кучагына айланган. Чатыр топ гүлүнүн диаметри 4-6 см, түрдүү узундуктагы 4-15 майда чатырчалуу, алар ажырап уруктанган, ичинен түктүү нурдуу. Ороочторунун жалбыракчалары 4-5 санда, сызгыч-шибегедей, түктүү. Чатырчалары 15-20 гүлдүү, теңдеш эмес, ажыратылган гүл саптуу. Орооч жалбыракчалары 8-9 санда. Желекчелери ак, төбөсү бир аз оюктуу, сырты түктүү. Мөмөсүнүн узундугу 3,5 мм, жумурткадай, капталынан жалпайган, кыска жана жыш түктүү.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июль-августта гүлдөп, август-сентябрда мөмөлөйт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кетментөбө өрөөнүн курчаган тоолордо кездешет.

Өсүү шарттары. Таштуу-шагылдуу тоо беттери, шагыл таштар, акиташтуу топурактарда өсөт.

Саны. Аныкталган эмес. Кездешкен жерлеринде бирин-серин учурайт.

Чектөөчү факторлор. Белгисиз.

Өстүрүү. Өстүрүлгөн эмес.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Корукка алынган эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Түр кеңири кездешкен жерлерде ботаникалык

Жабрица Коржинского
Seseli korshinskyi (Schischk.) M. Pimen

заказник уюштуруу.

Статус: EN. Редкий эндемичный вид, встречающийся в небольшом количестве и на ограниченной территории. Вид имеет большое научное значение.

Описание. Многолетнее, поликарпическое, темно-зелёное растение 30–70 см высотой, со стержневым корнем. Каудекс одревесневающий, густо покрытый остатками листовых черешков. Стебли округлые, от основания или середины разветвленные. Прикорневые листья в розетке, на черешках 3–10 см длины. Листовая пластинка до 12 см длины, в очертании ланцетная, перисто-рассечённая; сегменты 7–15 мм длины, яйцевидные или ромбические, на коротких черешочках, неглубоко лопастные, неравнозубчатые, снизу опушенные, сверху голые. Стеблевые листья уменьшенные, самые верхние редуцированные до влагалищ. Зонтики 4–6 см в диаметре, с 4–15 неравными, при плодах расставленными, изнутри опушенными лучами. Листочки обертки в числе 4–5, линейно-шиловидные, опушенные. Зонтики 15–20-цветковые, с неравными, при плодах расставленными цветоножками. Листочки обёртки в числе 8–9, сходные с листочками обертки. Лепестки белые, слегка выемчатые, снаружи опушенные. Плоды до 3,5 мм длины, сжатые с боков, коротко густоопушенные.

Особенности биологии. Цветет в VII–VIII, плодоносит в VIII–IX.

Распространение общее и в стране. Горы, окружающие Кетмень-Тюбинскую котловину.

Места произрастания. Каменисто-щебнистые склоны, осыпи, известняки.

Численность. Не установлена. В местах обитания встречается единичными экземплярами.

Лимитирующие факторы. Не известны.

Культивирование. Не проводится.

Меры охраны существующие. Не охраняется.

Меры охраны рекомендуемые. Создать ботанический заказник в местах наибольшей концентрации растений.

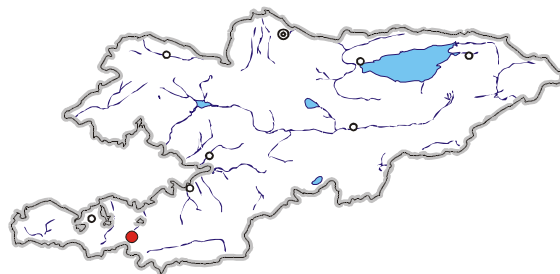
Источники: 42, 46.

Korshinsky's Meadow Saxifrage
Seseli korshinskyi (Schischk.) M. Pimen

Status: EN. This rare tall plant is narrowly spreaded endem of Kyrgyzstan and distributed in Ketmen-Tyube Valley only. The species has scientific importance. It populates stony and metal slopes, screes and limestone denudations. Period of flowering: July – August, fruiting in August – September. Any information about general number in nature (single plants occur in specific habitats), limiting factors and existing protection for the species is absent. It is unknown in culture. The creation of wildlife area in site of abundant population and

Алай книдиокарпасы

Cnidiocarpa alaica M. Pimen

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: VU. Монотиптик тукумдун сейрек кездешкен өкүлү.

Мүнөздөмө. Поликарптуу көп жылдык өсүмдүк. Тамыр сабагы жерге туурасынан төшөлүп өсөт. Тамыр моюнчасындагы жалбырактары кыска ланцеттей, кырлары ак кыюусу менен, жалбырак кучактуу, сыртынан үч бурчтуу, биринчи жана экинчи сегменттери көңдөй, кыска жалбырак саптуу, арткы бөлүктөрү ланцеттей же жумуртка сымал ланцеттей, кырлары кичинекей айчыктуу же тегиз эмес тишчелүү. Сабактагы жалбырактары кыска саптуу же сапсыз, сабакты толугу менен курчаган жалбырак кучактуу. Сабагы бирөө же бир нече болот. Тамыр моюнчасынан өскөн жалбырактары ланцеттей же созулунку жумурткадай, жээги майда айчыктуу же майда тишчелүү. Сабактагы жалбырактары кыска саптуу же сапсыз, колтуктуу. Чатырча топ гүлү 15-40 нурдуу, алар шибегедей учтуу ороочтуу же ороочсуз; чатырчалары 20-30 гүлдүү, алар туурасы 2-4 мм келген ороочтуу.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июлда гүлдөп, августта мөмөлөйт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Алай кырка тоосунун түштүк беттери, Тажикстан менен чектешкен жердеги Карамык айылынын тегереги.

Өсүү шарттары. Агын суулардын жээктериндеги саздуу аймактар.

Саны. Топ-топ болуп аз санда кездешет.

Чектөөчү факторлор. Белгисиз.

Өстүрүү. Маалыматтар жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Коргоого алынган эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Сан- өлчөмүн тактап, түр өскөн жерлерди корукка алууну камсыз кылуу.

Книдиокарпа алайская*Cnidiocarpa alaica* M. Pimen

Статус: VU. Редкий представитель монотипного рода.

Описание. Многолетнее поликарпическое растение. Корневище горизонтальное. Стебли одиночные или немногочисленные. Прикорневые листья с короткими ланцетными, по краю белоокаймленными влагалищами, в очертании треугольные, первичные и вторичные сегменты на коротких полых черешочках, конечные доли ланцетные или яйцевидно-ланцетные, по краю мелколопастные или редко неравнозубчатые; стеблевые листья на коротких черешках или почти сидячие с стеблеобъемлющими влагалищами. Зонтики 15-40 лучевые с оберткой из немногочисленных шиловидных листочков или отсутствует; зонтики 20-30-цветковые с оберткой из 2-4 мм шириной.

Особенности биологии. Цветет в VII, плодоносит в VIII.

Распространение общее и в стране. Южный склон Алайского хребта, приграничная территория с Таджикистаном в окрестностях пос. Карамык.

Места произрастания. По берегам рек, на заболоченных участках.

Численность. Встречается одиночными группировками.

Лимитирующие факторы. Не известны.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Не охраняется.

Меры охраны рекомендуемые. Уточнить запасы, обеспечить охрану местообитаний вида.

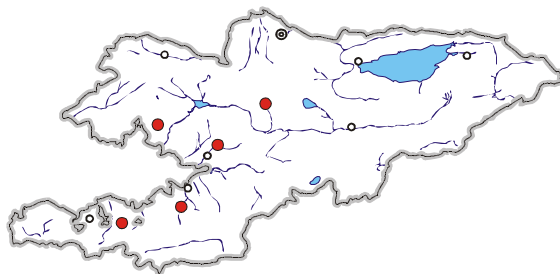
Источник: 46.

Cnidiocarpa*Cnidiocarpa alaica* M. Pimen

Status: VU. It is rare little-known representative of the monotypic genus (unique element of the world genetic fund) and still is known in southern slope of Alai Mountain Range (near Karamyk village not far from Tajikistan border), where these perennial plants populate swamped places in bottomlands of river gorges. Number is insignificant, plants occur in small groups. Period of flowering: July, fruiting in August. There is no information on reproduction, cultivation and existing protection for the species. It is necessary to organise the protection of habitats and continue the study of area and biology of this species.

Майда мөмөлүү дорема

Dorema microcarpum Korov

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: VU. Сейрек кездешкен эндем түр.

Мүнөздөмө. Бийиктиги 1-1,5 м ге чейин жеткен, өзөк тамырлуу, монокарптуу, жалгыз сабактуу көп жылдык чөп өсүмдүк. Тамыр моюнчасындагы жалбырактарынын жалпы көрүнүшү жазы үч бурчтуктай, узундугу 15-30 см, үч, төрт прет үчүлүк тилкелүү, жумуртка сымал же созулукчу-ланцеттей. Сабактагы жалбырактары өтө кичине. Чатырчалары кыска, узундугу 3-10 мм келген түксүз саптуу, ороочтору жок же өтө майда 2-3 жалбыракчалуу. Желекчелери сары. Мөмөлүгү түксүз, чөйчөкчө сымал, четине кеңейген мамычалуу. Мөмөсү түксүз, узундугу 4-7 мм, туурасы 3-4 мм, көрүнүшү жумуру же созулукчу, капталынан өтө жапырылган, ичке канат сымал кырдуу.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Май-июнда гүлдөп, июнь-июлда мөмөлөйт. Уругу аркылуу көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Чаткал, Фергана жана Алай тоо кыркаларынын Фергана өрөөнүнө караган беттери.

Өсүү шарттары. Ачылган гипстүү жана чополуу жерлер, шагыл-таштуу жана таштуу беттер, конгломераттар, агын суулардын кургак, тик ылдый беттери, шифердей сланецтердеги эмефоиддүү жана ар түрдүү чөптүү, гипсти сүйүүчү өсүмдүктөрдүн жана ксерофит бадалдардын арасында деңиз деңгээлинен 700-1800 м бийиктиктерде өсөт.

Саны. Өтө аз санда, жалгыз түштөн учурайт. Түр жоголуу коркунучунун алдында турат.

Чектөөчү факторлор. Антропогендик таасирлер.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Маалымат жок.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Санын тактап, атайлап өстүрүү зарыл.

Дорема мелкоплодная*Dorema microcarpum* Korov

Статус: VU. Редкий эндемичный вид.

Описание. Корень стержневой. Многолетнее травянистое растение до 1 - 1,5 м высоты, монокарпик, стебель одиночный. Прикорневые листья в очертании широкотреугольные 15 - 30 см длины, трижды-четырежды тройчаторассеченные, яйцевидные или продолговато-ланцетные. Стеблевые листья сильно редуцированы. Зонтики на коротких до 3 - 10 мм длины голых ножках, без оберточек или с очень короткими листочками в числе 2 - 3. Лепестки желтые. Завязи голые, с чашевидным, по краю расширенным подстолбием. Плоды голые, 4 - 7 мм длины, 3 - 4 мм ширины, в очертании овальные или продолговатые, сильно сжатые со спинки, узкокрыловидными краевыми ребрами.

Особенности биологии. Цветение в V - VI; плодоношение в VI - VII. Размножение семенное.

Распространение общее и в стране. Склоны Чаткальского, Ферганского и Алайского хребтов, обращенных к Ферганской долине.

Места произрастания. Пестроцветные, гипсоносные и глинистые обнажения, щебнисто - каменистые и каменистые склоны, конгломераты, по крутым склонам сухих водотоков шиферные сланцы в составе эфемероидно - разнотравной гипсофильной растительности и ксерофильных кустарников. 700 - 1800 м над ур. моря.

Численность. Встречается очень ограниченно, единичными экземплярами. Вид находится под угрозой исчезновения.

Лимитирующие факторы. Антропогенные воздействия.

Культивирование. Сведений нет.

Меры существующие. Сведений нет.

Меры охраны рекомендуемые. Учет численности, введение в культуру.

Источник: 46.

Microcarpous Dorema*Dorema microcarpum* Korov

Status: VU. This rare large perennial plant is endemic for mountains surrounding Fergana Valley. In Kyrgyzstan this threatened species populates particolored bedrocks, clayey, steep metal and stony slopes in dry gorges, with scanty ephemerois and motley-grass gypsophilous vegetation, at 700-1800 m above sea level. Period of flowering: May - June, fruiting in July - August, propagation is generative (by seeds). Number is insignificant, single specimens occur. Limiting factors are anthropogenic. There are no data over cultivation and existing protection for this plant. It is necessary to introduce this species into a culture and to invent natural populations.